

G21 slotconferentie wijkontwikkeling

**Verslag landelijke
bijeenkomst op
20 november 1998
te Leiden**

van dijk
van soomeren
en partners

RIGO Research en Advies BV
De Ruyterkade 139
Postbus 2805
1000 CV AMSTERDAM
telefoon: 020 - 522 11 11
telefax: 020 - 627 68 40
e-mail: rigo@rigo.nl

Van Dijk, Van Soomeren en Partners BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR AMSTERDAM
telefoon: 020 - 625 75 37
telefax: 020 - 627 47 59
e-mail: dsp@dsp-advies.nl

Colofon:

Titel	G21 Slotconferentie Wijkontwikkeling
Subtitel	Verslaggeving slotconferentie Pilotsteden Wijkontwikkelingsplan Leiden op 20 november 1998
Auteurs	Georgia de Poorter (DSP)
Omslagontwerp	Roel Heerema, BNO (DSP)
Omslagfoto's	Gé Dubbelman (Hollandse Hoogte/zwartwitfoto) Hein Stienstra (DSP/kleurenfoto's) Tobias Woldendorp (DSP/kleurenfoto)
Illustraties	Beeldleveranciers
Datum	Amsterdam, december 1998

Inhoudsopgave

1	Vooraf	5
2	Welkomstwoord door de heer T.van Rij (wethouder gemeente Leiden)	7
3	Overzicht proceservaringen door de heer P. van Soomeren (Van Dijk, Van Soomeren en Partners)	9
4	Stelling gemeente Groningen	13
5	Stelling gemeente Leiden	21
6	Stelling gemeente Deventer	27
7	Stelling gemeente Tilburg	33
8	Forumdiscussie	39
9	Presentatie syntheserapport door de heer W. Rohde (RIGO Research en Advies BV)	49
10	Inleiding door staatssecretaris VROM, de heer J.W. Remkes	53
11	Deelnemerslijst	55

1 Vooraf

Op 20 november 1998 is een slotconferentie georganiseerd voor de vertegenwoordigers van de grote steden (G21) over de eindresultaten van het procesonderzoek naar wijkontwikkeling. Dit onderzoek is uitgevoerd in vier pilotgemeenten, te weten: Deventer, Groningen, Leiden en Tilburg. In dit verslag staat een weergave van de lezingen en de discussies, die tijdens deze slotconferentie zijn gehouden.

1.1 Onderzoekstraject

De departementen van Binnenlandse Zaken en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de gemeenten Deventer, Groningen, Leiden en Tilburg hebben aan Van Dijk, Van Soomeren en Partners B.V. en RIGO Research en Advies BV verzocht inzicht te verschaffen in de slaag- en faalfactoren die bij wijkontwikkeling een rol spelen in de lokale samenwerkingsarena.

In dit procesonderzoek is uitgegaan van de volgende probleemstelling.

- Hoe geeft men in de lokale context vorm en inhoud aan het proces van wijkontwikkeling?
- In hoeverre -en hoe- legt men vanuit de wijkontwikkeling een koppeling naar het bestaande proces van wijkbeheer?

In deze probleemstelling is dus bewust een inhoudelijke dubbelslag gemaakt. Er is gekeken naar het ontwikkelingsproces van de nieuwe wijkontwikkelingsplannen in een gemeente en daarbij wordt expliciet ook gekeken naar de manier waarop men wijkontwikkelings- en wijkbeheerplannen aan elkaar koppelt (dat wil zeggen minimaal op elkaar afstemt).

Het onderzoek vindt plaats in 4 gemeenten (Deventer, Groningen, Leiden en Tilburg) en per gemeente verschijnen 2 rapportages (najaar 1997 en najaar 1998). Op basis van deze lokale rapportages wordt twee keer een synthesesrapport opgesteld, waarin de overkoepelende inzichten en de overeenkomsten/verschillen worden weergegeven. Deze synthesesrapporten worden via een forumbijeenkomst voorgelegd aan vertegenwoordigers van de andere grote steden (G21).

In het kader van het procesonderzoek rond wijkontwikkeling in vier pilotgemeenten zijn tot nog toe de volgende rapportages verschenen:

- Investeren in wijkontwikkeling
(syntheserapport over eerste fase in 4 pilotgemeenten)
- WOP: de stad en wijken in evenwicht?
(eerste en tweede rapportage wijkontwikkeling Deventer)
- Noord-Westen-wind in Vinkhuizen
(eerste en tweede rapportage wijkontwikkeling Groningen)
- Het begin van de wijk van morgen, de stand vandaag
(eerste en tweede rapportage wijkontwikkeling Leiden)
- Onderweg naar een wijkontwikkelingsplan in Tilburg-Noord
(eerste en tweede rapportage Tilburg)

Exemplaren van deze rapportages zijn tegen kostprijs te bestellen bij Van Dijk, Van Soomeren en Partners.

1.2 Organisatie van de slotconferentie

Deze slotconferentie is georganiseerd door Caroline Gerritsma (gemeente Leiden) in nauwe samenwerking met vertegenwoordigers van de vier pilot-gemeenten. De bijeenkomst op vrijdag 20 november 1998 heeft plaatsgevonden in "De Waag" in Leiden. Het programma van deze conferentie zag er als volgt uit:

- 9.30 uur Informatiemarkt en informele ontmoeting
- 10.00 uur Welkomstwoord door Tjeerd van Rij (wethouder gemeente Leiden)
- 10.10 uur Toelichting op het programma door dagvoorzitter Ron Fresen
- 10.15 uur Overzicht proceservaringen door Paul van Soomeren (Van Dijk, Van Soomeren en Partners)
- 10.30 uur Lagerhuisdiscussie
- 11.20 uur Informatiemarkt
- 12.30 uur Lunch en stadswandeling
- 13.30 uur Discussieforum Rijk/gemeenten en reactie uit de zaal
- 15.15 uur Informatiemarkt
- 15.30 uur Presentatie synthesesresultaten door Wouter Rohde (RIGO Research en Advies BV)
- 15.45 uur Aanbieding syntheserapport aan staatssecretaris VROM, de heer J.W. Remkes
- 16.00 uur Sluiting en informele afronding

1.3 Leeswijzer

Dit verslag bevat een weergave van de lezingen van Tjeerd van Rij (wethouder gemeente Leiden), Paul van Soomeren (Van Dijk, Van Soomeren en Partners), Wouter Rohde (RIGO Research en Advies BV) en staatssecretaris VROM, de heer J.W. Remkes.

Vervolgens wordt een impressie gegeven van de diverse 'Lagerhuisdiscussie' die aan de hand van stellingen zijn gevoerd. Tenslotte is een overzicht van de deelnemerslijst aan de slotconferentie opgenomen.

2 Welkomstwoord door de heer T. Van Rij, wethouder gemeente Leiden

Hartelijk welkom op deze historische plek in Leiden. Het ontstaan van Leiden en de groei en bloei is in dit gebied ontstaan. Het is een gebied dat wordt aangepakt in het kader van het gebiedsgericht werken. Gisteren werd in deze zaal over de verbeteringsplannen over dit gebied gesproken met drie raadscommissies en diverse omwonenden. Dat was ook een interessante bijeenkomst. Maar dat was nog niet zo voorbereid zoals we hier nu bezig zijn. Want we kunnen hier vandaag leren hoe we het proces van beheer naar ontwikkeling moeten aanpakken en hoe we ervoor kunnen zorgen dat leefbaarheid een onderwerp is waarover we niet meer hoeven te praten, maar waar we vanzelfsprekend rekening mee houden bij het maken van beleid.

Hoe maken we nu integraal en interactief beleid en hoe doen we dat in samenwerking met de bewoners? Daar zijn een aantal aanpakken voor en vandaag gaan we ervaringen uitwisselen over die diverse aanpakken in de verschillende gemeenten. In de stellingen worden de aanpakken van de diverse gemeenten weerspiegeld. Zo heeft de methode van de gemeente Deventer een hoog D'66-gehalte, is in Groningen gekozen voor een "Rotterdamse aanpak" (doe het maar gewoon en doe het snel), werkt men in Tilburg niet meer aan structuren maar richt men zich op cultuur. En in de gemeente Leiden is men zoals gewoonlijk bescheiden en bezorgd: Zorg ervoor dat mensen niet wakker liggen, dan gaat het vanzelf wel goed. Overigens zijn de diverse aanpakken tegen het licht gehouden in het syntheserapport dat aan het eind van deze dag zal worden aangeboden aan de staatssecretaris.

De heer Fresen, dagvoorzitter, merkt op dat hij ter voorbereiding op deze dag enorm veel stukken heeft gelezen over wijkontwikkeling. Hoewel hij eerst het idee had dat wijkontwikkeling een nieuw speeltje was van bestuurders, ambtenaren en politici werd hij naarmate hij verder vorderde met lezen steeds meer geïnteresseerd in wijkontwikkeling. Het zou ook goed zijn voor andere gemeenten om wat met deze informatie te doen. Toch lijkt wijkontwikkeling soms ook wel een beetje een religie volgens hem. Gelet op het feit dat men op een vorige bijeenkomst bezig is geweest met het formuleren van de 10 geboden, lijkt het erop dat wijkontwikkeling inderdaad een religie is geworden. Vandaag gaan we echter weer met de benen op de grond. We gaan vandaag kijken wat er in de vier steden is gebeurd de afgelopen twee jaar. We beginnen met een wetenschappelijke inleiding door Paul van Soomen.

WIJ GAAN NIET IN DEZE BUURT WONEN
ZE HEBBEN HIER EEN
WIJKONTWIKKELINGSPLAN

WIJKONTWIKKELINGSPLAN VOOR ACHTERSTANDSWIJKEN

① juli 20-11-'98

3 Overzicht proces-ervaringen in de vier steden door de heer P. Van Someren

Volgens Van Someren wordt tegenwoordig alles een proces genoemd. Alsof er geen producten meer bestaan. Welnu, het afgelopen traject was een mooi proces, maar het leverde ook best fraaie producten op. Fraai in de zin van leerzaam, namelijk:

overzicht producten:

- 2 x 4 lokale rapportages;
- 2 x een syntheserapport (2e rapport komt vandaag);
- 2 x een conferentie met verslag.

Daarnaast zijn er natuurlijk nog allerlei lokale plannen verschenen, zijn er bijeenkomsten georganiseerd en verslagen gemaakt. Wat een productie! Tegenwoordig zijn producten echter minder populair. Men is meer geïnteresseerd in processen. Het afgelopen traject was ook een mooi 2 jaren durend proces. Dat komt ook tot uitdrukking in de volgende formule:

2D x 4G x 10C x 2B

dat wil zeggen:

- 2 departementen;
- 4 gemeenten;
- ongeveer 10 corporaties;
- 2 onderzoeks- en adviesbureaus.

Dat kan nooit wat worden, denk je dan. Het wordt veel te ingewikkeld op die manier, veel te integraal. Welnu, dat viel erg mee. Het werd wel wat. Door de reflectie/terugkoppeling tijdens het beleidsontwikkelproces trad een enorm leereffect op, zowel bij gemeenten, bij corporaties, tussen gemeenten en corporaties, tussen de vier gemeenten onderling en tussen rijk en gemeenten. En dan de twee bureaus er nog bij voor de ontwikkeling en evaluatie. Nog voordat er sprake was van interactieve beleidsimplementatie was er al sprake van beleidsevaluatie. Kortom een moderne proceservaring. Of zelfs een post-moderne proceservaring, waarbij op basis van vier kleine verhalen ten slotte een groot verhaal ontstond. Nou ben ik zelf niet zo'n ontzettende intellectuele hoogvlieger, dus ik moest daarbij eerder denken aan de stripfiguur Lucky Luke. En terwijl Lucky Luke zijn pistool al heeft leeggeschoten, moet zijn eigen schaduw nog in beweging komen. En zo snel ging de beleidsevaluatie in dit geval. De twee bureaus zaten erbij en de evaluatie was klaar voordat u goed en wel begonnen was. Overigens dreig ik nu associatief verstrikt te raken in deze metafoor. Want wie Lucky Luke zegt, denkt meteen aan de vier Daltons. Zijn dat soms die vier gemeenten? Wie is dan die lange sukkel? En wie is dan die kleine... Maar goed, terug naar het proces.

Als we die vier gemeenten zien als vier verhalen, dan lopen daar twee grote verhalen doorheen. Dat is aan de ene kant het GSB-beleidsverhaal (tegenwoordig heet dit GSI). Dat zijn de grote steden en de G21. Aan de andere kant het ISV-verhaal, met name herstructurering. Die twee beleidsstromen zijn in het traject van wijkontwikkeling in relatie gebracht met het wijkniveau. Voor het grote stedenbeleid blijkt dan het wijkniveau een niveau dat de integrale aanpak overzichtelijk maakt. Daar komt het allemaal mooi bij elkaar.

En voor investeringen in stedelijke vernieuwing (isv-component) blijkt het wijkniveau een noodzakelijke sprong vanuit het denken in complexen te zijn.

Ronduit spijtig vind ik het daarbij overigens dat in veel gemeenten het wijkgericht beleid vooralsnog beperkt blijft tot enkele wijken: één, twee soms drie wijken. Dat zijn dan natuurlijk de probleemwijken, de ellendewijken. Een focus op die ellendewijken versluiert enerzijds het zicht op de achterliggende of elders liggende oorzaken. Anderzijds versluiert het het zicht op oplossingen en kansen die uit de andere hoek/het andere deel van de stad moeten komen. Een focus op die ellendewijken werkt bovendien heel vaak stigmatiserend en werkt fatalisme en bedelgedrag in de hand. Maar ook daar zie je dat dat in alle gemeenten op dezelfde manier is gegaan. Een grove typering (dus per definitie onvolledig):

Deventer

Voor de hele stad zijn 5 WOP's (= wijkontwikkelingsperspectieven) gemaakt. Er is gekozen voor een stadsbrede aanpak.

Groningen

Een ingrijpend probleemgerichte benadering. Groningen heeft een zeer ontspannen woningmarkt en men is sterk op dat probleem gefocust geweest.

Leiden

Hier is sterk de nadruk gelegd op communicatie. Hier is sprake geweest van een zeer breed, intensief en origineel communicatietraject richting bewoners (door middel van wijkcafé's, straatcontactpersonenoverleg, nieuwjaarskaart). Daarnaast is sprake geweest van een degelijke interne communicatie.

Tilburg

Hier lag de nadruk op visievorming, dat wil zeggen: een sociale visie, woonvisie, ruimtelijke visie. Het wijkontwikkelingsplan is en blijft in Tilburg een product van de gemeente.

Dit is een erg grove en extreme typering. De moraal van het verhaal is: de ene wijkontwikkeling is de andere niet. Ondanks de verschillen zijn er toch ook wel een aantal rode draden te ontdekken. In iedere stad wordt geworsteld met de vragen:

- de mate van integraliteit: hoe integraal moet je gaan?
- voor de stad of voor de wijk?
- met of zonder de bewoners?

Voor wat betreft het laatste heb ik toch globaal het idee dat men in aanvang overenthousiast en bijna naïef met bewonersbetrokkenheid in de meest brede zin van het woord aan de slag is gegaan. Ook was de rol van de bewoners niet helemaal duidelijk. Achterliggende gedachte was dat:

- bewoners zijn altijd goed voor draagvlak/legitimering;
- participatie is op zich waardevol en mooi, dus het baat de burger en schaden doet het niemand;
- bewoners hebben ook nog deskundige inbreng.

Geleidelijk is er een verschuiving opgetreden naar de laatste rol (deskundige inbreng). Er niet meer van uit gaan dat heel veel bewoners moeten meedoen om het draagvlak te vergroten.

Ik sluit af. Deze dag, deze lokale rapporten en het syntheserapport markeren niet het einde van het traject, maar zijn eigenlijk slechts een tussenstap. Wijkontwikkeling gaat door.

De komende jaren, maar ook in het volgende programmaonderdeel: de Lagerhuisdiscussie. Ik las gister in de krant dat dat rare Hogerhuis vol demente adel eindelijk wordt opgedoekt. In dat opzicht heeft het Lagerhuis de toekomst. En daar gaan we dus mee verder.

4 Stelling gemeente Groningen

De gemeente Groningen verdedigt de volgende stelling:

Een integrale, gebiedsgerichte aanpak van wijkvernieuwing begint op stedelijk niveau. Maar het moet op wijkniveau vooral praktisch blijven.

Toelichting door de heer W. Slink (wethouder Groningen).

Groningen ligt in het hoge Noorden. De situatie van de woningmarkt in het Noorden verschilt sterk van die in de Randstad. In het Noorden is sprake van een ontspannen woningmarkt. Dat staat u ook nog allen te wachten. Misschien niet in de gemeente Leiden, maar ooit gaat het in grote delen van Nederland gebeuren. Dan heb je met hele speciale problemen te maken. Wij vinden allemaal dat wijkontwikkeling van onderop moet worden opgebouwd. Maar dan moet je wel weten welke problemen je van onderop moet gaan oplossen. En daarom is onze stelling dat het verhaal op stedelijk niveau begint. Want daar moet je de problemen in kaart brengen die je via wijkontwikkeling vervolgens moet oplossen. In Groningen is het noodzakelijk dat in de komende 10 jaar tijd 6.000 woningen worden gesloopt. Dat zijn 6.000 woningen die overbodig gaan worden, vanwege die ontspannen woningmarkt. Dit vraagt een specifieke aanpak van wijkontwikkeling. Want als je dat weet dan moet je met een verhaal naar de bewoners toetappen dat knap ingewikkeld is. Waarom is dat verhaal ingewikkeld? Omdat het pas uit te leggen is met behulp van illustraties die aan de toekomst zijn te ontleenen. Er is nu nog geen sprake van een dramatische leegstand in de betreffende wijken. En toch kom je met een verhaal aanzetten over sloop. En het is buitengewoon lastig uit te leggen waarom dat dan moet. Maar wij weten dat als er nu geen reconstructieplannen worden gemaakt, de sociale structuur in de wijk achteruit gaat. In een aantal wijken is dat al gebeurd. En men ziet dat natuurlijk ook wel. En men vraagt ons dan: "Kunnen we geen "betere" burens krijgen?" Want die burens hier, die zijn de laatste jaren van het mindere soort. Dat zult u mij overigens nooit horen zeggen dat zulke mensen bestaan. Maar je hoort het natuurlijk wel. En als jullie nou maar zorgen dat wij betere burens krijgen, dan komt het vanzelf wel goed.

En dan leggen wij dus uit dat die betere burens naar elders trekken. Want op die ontspannen woningmarkt kun je te kust en te keur woningen kopen. Het zit hem in het feit dat het woningaanbod dat de mensen tegenwoordig willen, er anders uit zien dan datgene wat in de wijken zoals die hier besproken worden, beschikbaar is. Woningen in wijken die gebouwd zijn eind jaren '60/begin jaren '70 (portiekétagewoningen, hoogbouw) gaan in een rap tempo overbodig worden. Groningen wil door de sloop anticiperen op toekomstige problemen. Men wil ingrijpen, men wil niet afwachten tot het zover is dat de buurt echt leegstaat. In Groningen heeft men niet de traditie van afwachten. Men begint met een analyse van wat er aan de hand is. En dan vervolgens met de corporatiesector aan de slag gaan om te kijken hoe het probleem wordt opgelost. Die analyse begint op stedelijk niveau. En dan gaat het vervolgens verder naar het (nuchtere) wijkniveau. En daar slaat dan die stelling op: Het moet wel praktisch blijven.

Ik ben gevraagd om iets over integraal beleid te zeggen. Nou is dat een begrip dat ergens in het begin van de jaren '70 al verzonnen is. Dat heeft geleid tot een serie van lezingen, symposia, etc. En nog steeds is het een probleem, dat integraal beleid. En waar je volgens mij op beducht moet zijn is dat fenomeen van allerlei instellingen en organisaties, die roepen: zijn wij er wel bij betrokken? Is het wel met ons afgestemd? En dan organiseer

je weer een sessie om alles op elkaar af te stemmen. En dat wordt dan een geweldig bureaucratisch gedoe. En dat moet je dus helemaal niet doen. Je moet weten welke problemen je moet oplossen. En dat ligt in het Groningse dan vooral in de eerste plaats op het vlak van bouwen en wonen. Dan moet je vervolgens kijken wat er voor nodig is om je doelen te bereiken. Wat wil je precies gerealiseerd zien. En dat is een vraagstuk voor de politiek: Waar gaat het om, wat zijn de perspectieven die we voor elkaar willen krijgen. En dan zoek je de organisaties op. Pas daarna kan je organisaties erbij betrekken. Je moet dus niet beginnen met samen om de tafel en dan lossen we het probleem wel op. Nee, je moet probleemanalytisch te werk gaan. Je moet zeggen wat je wilt bereiken en dan de juiste partners zoeken.

Discussie over de eerste stelling

De dagvoorzitter merkt op: U zegt dus eigenlijk: hou het praktisch. Zegt u nou tegelijkertijd ook in die andere steden doen ze het eigenlijk een beetje verkeerd? Want daar doen ze dat namelijk wel.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) antwoordt dat zou hij dat niet zou durven zeggen op dit moment.

De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) reageert en beluistert in Groningen toch vooral een aanpak van bovenaf. Dat roept vragen op. Bovendien vraagt hij zich af waar die slechte burens blijven?

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) antwoordt dat het erom gaat te voorkomen dat sociale problemen zich concentreren in een aantal gebieden.

De dagvoorzitter merkt op dat de heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) het daar in principe mee eens is, maar vindt dat Groningen teveel de problemen top-down benadert.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) legt uit dat het erom gaat vanuit het stedelijke niveau een opgave te formuleren. De woningmarktproblematiek speelt zich namelijk af op een stedelijk niveau. En dan moet je dat probleem vervolgens van onderop gaan oplossen. De politiek moet eerst de richting aangeven.

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) merkt op dat ze het stadsbrede perspectief als positief beoordeeld. Voorts laat ze weten dat integraal werken niet hetzelfde betekent als bureaucratisch werken. Ze meende dat te beluisteren in het verhaal van de heer Smink.

Volgens de heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) wordt het bureaucratisch als je niet aangeeft wat de bedoeling is van bijvoorbeeld een overleg. De probleemanalyse zal eerst helder moeten zijn en dan pas roep je iedereen bij elkaar.

De dagvoorzitter vraagt waarin de wijkontwikkeling in Deventer verschilt van die in Groningen. In Deventer zitten de partijen vanaf het begin wel bij elkaar i.t.t. Groningen.

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) antwoordt dat het in Deventer van twee kanten is gekomen. Er lagen een aantal kaders op stedelijk niveau. De politiek had in hoofdlijnen de kaders (ruimtelijk, maatschappelijk) aangegeven. Deze kaders zijn meegegeven aan de partijen die met de wijkontwikkelingsperspectieven aan de slag gingen. Maar dat betekent niet dat je niet openstaat voor suggesties van onderop. Je moet ook vragen wat de anderen willen.

Volgens de dagvoorzitter ziet de heer Smink bij deze opmerkingen het visioen van de Poolse landdag voor zich.

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) merkt op dat je het hele proces ook goed moet organiseren, d.w.z.: wie doet wat en wanneer. Dat moet je met elkaar afspreken voordat je begint.

De dagvoorzitter vraagt mevrouw Van Kerkoerle wat ze van de Groninger aanpak vindt?

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) merkt op dat het stadsbrede perspectief van waaruit problemen worden opgelost, haar wel aanspreekt. Het louter ingrijpen in de woningvoorraad doet haar denken aan de vroegere stadsvernieuwing. Het gaat vooral om het ingrijpen in de woningvoorraad. Nou is dat in Groningen ook een groot probleem, dus dat is logisch. Het geeft wat andere accenten dan wanneer je het probleem vanuit een breder perspectief benadert.

De heer *Van Rijn* (gemeente Leiden) vraagt zich af waarom je gaat slopen. Zijn de woningen van een slechte kwaliteit of is de sociale structuur slecht? En als je nieuwe woningen gaat bouwen, hoe zorg je er dan voor dat die sociale structuur ook goed is?

De heer *Berlage* (gemeente Groningen) legt uit dat de mensen in het Noorden kunnen kiezen tussen de stad en de regio. Veel mensen kiezen voor de regio. De stad spreekt ze blijkbaar niet meer aan, de stad prikkelt niet meer blijkbaar. Door een integrale aanpak los je deze keuzeproblematiek niet op. Dan loop je het risico dat de problemen zich opstapelen. En het gaat hard. Ik ben blij dat de politiek in juli het besluit heeft genomen om niet alleen een volkshuisvestingsplan vast te stellen, maar ook dat er afspraken zijn gemaakt met de corporaties. En het is inderdaad een top-down benadering. Maar iets anders kan ik me niet voorstellen. Bovendien heeft de gemeente Groningen haast. Snel ingrijpen is geboden.

De dagvoorzitter merkt op dat de andere steden met dezelfde problematiek worden geconfronteerd. Toch kiezen zij voor een andere benadering.

De heer *Berlage* merkt op dat Groningen gewoon niet zoveel tijd heeft. Dus we moeten snel zijn en dat willen we ook.

De dagvoorzitter vraagt hoe men in Deventer bewoners uitlegt dat woningen gesloopt moeten worden.

De heer *Waltmann* (woningcorporatie Deventer) merkt op dat in Deventer de wijkaanpak de basis is geweest voor de wijkontwikkeling. De wijkaanpak kenmerkte zich al door een integrale aanpak. De heer *Waltmann* vraagt zich af of men in Groningen een integrale aanpak kiest vanuit een brandsituatie of wil je gewoon echt in de toekomst integraal gaan werken?

De heer *Smink* (gemeente Groningen) antwoordt dat in de gemeente Groningen de top-down benadering wordt toegepast in enkele wijken waar de problemen zich duidelijk manifesteren. De integrale aanpak (stadsdeelcoördinatie) is in de rest van de stad al jaren gaande.

De heer *Van Gurp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat Groningen volgens hem de ouderwetse methode gebruikt van slopen en bouwen. Slopen kan je niet aan de mensen vragen, dus vertel je ze het op een gezaghebbende manier. Hoe zit het echter met de sociale visie? En maakt die onderdeel uit van de totale visie?

Zaaldiscussie over de eerste stelling

De heer *Koene* (gemeente Zwolle) merkt op dat de wijken in Groningen die er slecht voorstaan ook vanuit een top-down benadering zijn ontwikkeld. De dagvoorzitter vraagt zich af hoe je aan een wijk kan zien dat het een top-down wijk is.

De heer *Koene* antwoordt dat zo'n wijk geheel gepland is door de politiek en de corporaties. Bewoners hebben geen invloed gehad op het planproces.

De dagvoorzitter vraagt aan de heer *Koene* of de gemeente Groningen volgens hem in het verleden al een fout heeft gemaakt door dusdanige wijken te bouwen. De heer *Koene* antwoordt bevestigend.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) vat samen: In het verleden zijn in Groningen door stedenbouwkundigen woningen gecreëerd die

door de consumenten niet meer gevraagd worden. In Groningen is een gigantische huurvoorraad. De markt heeft zich echter in de richting van koop ontwikkeld. Dus zit je met een aanpassingsprobleem in de voorraad. Het eerste probleem is de eigendomssituatie. Het tweede probleem is het woningtype. Dat wordt niet meer gevraagd door de consument. De grote opgave is nu om weer een wervend woonmilieu te creëren.

Dan zal je bewoners ook meer bij het planproces moeten betrekken.

De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) wil graag horen van Groningen hoe ze bewoners meer bij het planproces gaan betrekken. En wat doe je met de problemen die er nu al zijn in de wijk. Hoe ga je die oplossen? Waar zit je opbouwwerk in de wijk?

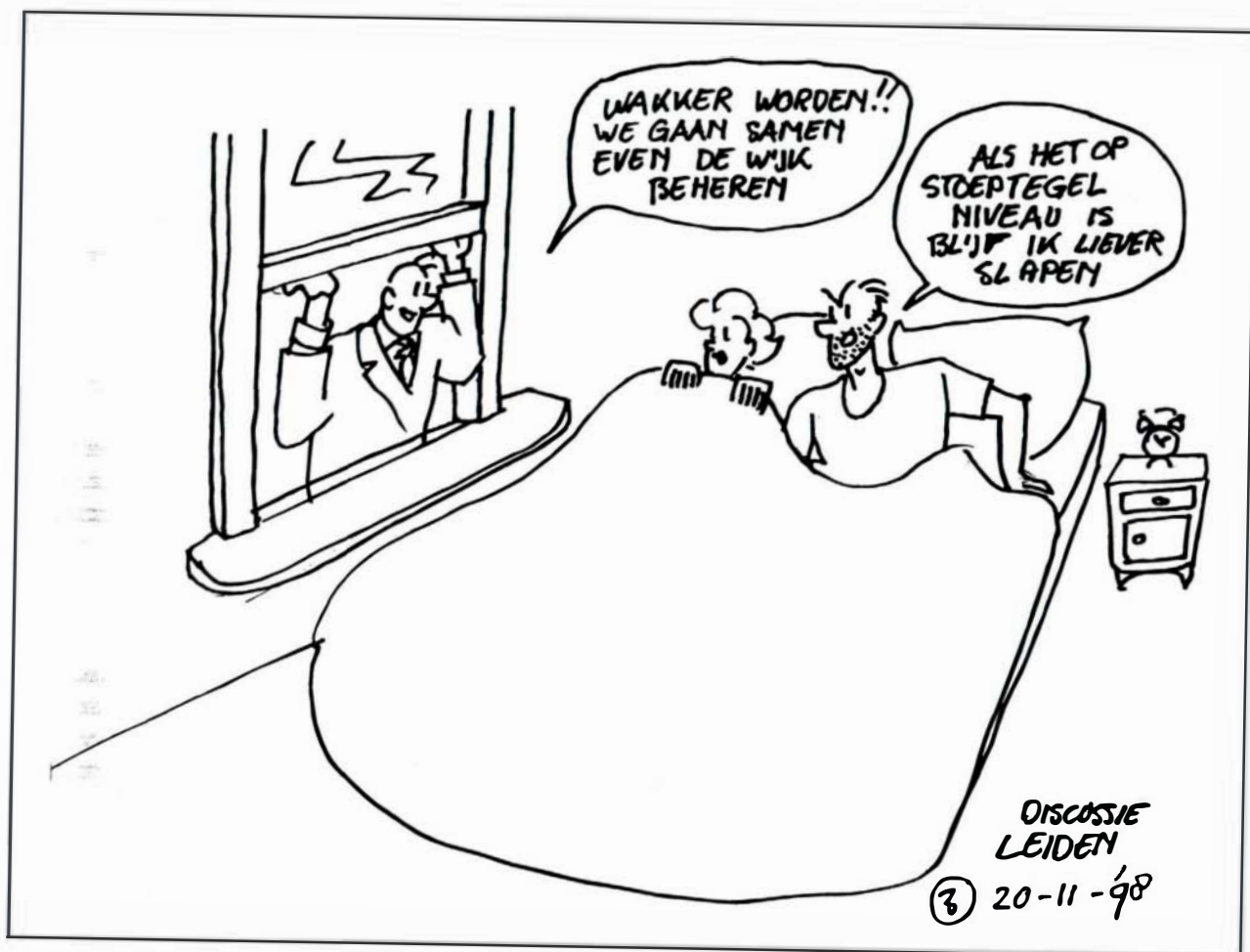
Volgens *Smink* (wethouder gemeente Groningen) gaat het erom een strategie te bedenken hoe je sociale structuren kan behouden. De gemeente dient deze strategie te bepalen op basis van een analyse.

De heer *Sjoers* (gemeente Almelo) merkt op dat het niet gaat om het feit of je de sociale structuur in een wijk wil vasthouden, maar waarom je de structuur in een wijk wil vasthouden en moet verstevigen. Je moet beginnen met het inventariseren van je problemen en dan oplossingen bedenken. En als bouwen daar deel van uitmaakt dan is dat het gevolg daarvan en niet andersom. Het gevaar van nu snel te slopen is dat de problemen zich kunnen herhalen over een bepaalde tijd.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) merkt op dat er in Groningen een gedegen probleemanalyse is geweest. Alleen de huidige problemen vragen om gericht ingrijpen. Als we nu niet snel ingrijpen, valt alle probleeminventarisatie in het niet. Ook een goede communicatie is van belang. Bij bewoners gaan de hakken in het zand als ze horen dat huizen gesloopt gaan worden. Je zult mensen moeten overtuigen dat sloop noodzakelijk is. Dat is moeilijk, want het probleem is nu nog niet zichtbaar.

De dagvoorzitter vraagt of er wel draagvlak onder de bewoners is gecreëerd? De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) antwoordt dat er volop gecommuniceerd is met de bewoners. Er is gebruik gemaakt van communicatie-adviseurs. Er is nu sprake van een groter draagvlak. Mensen overtuigen zal in veel gevallen niet lukken.

De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) merkt op dat je een discussie over sloop nooit geruisloos kan voeren. Maar je moet wel bereid zijn je te verdiepen in de problemen van de mensen in de wijk en op basis daarvan plannen maken. Daar ligt volgens mij een verschil van inzicht.

5 Stelling gemeente Leiden

De gemeente Leiden verdedigt de volgende stelling:

De wijk ligt niet wakker van het wijkontwikkelingsplan. Het gaat pas leven als het concreet wordt.

Toelichting door de heer van Rijn van de gemeente Leiden

De heer *Van Rijn* vraagt zich af: waar liggen de bewoners dan wel wakker van? En dan moeten we daar starten. Een integrale aanpak is per definitie een brede aanpak. De bewoner vormt in deze aanpak de concrete factor. Hoe zorg je ervoor dat de bewoners die je erbij betreft representatief zijn voor de wijk? Als professional moet je je afvragen wat je van de bewoner vraagt. Ga je eerst samen met de bewoner analyseren? Volgens mij analyseert de gemeente Groningen niet gezamenlijk. Daar wordt volgens mij meer iets geponeerd. En daarmee roep je oppositie op. Er wordt geen rekening gehouden met de rol van bewoners als klant, als producent en als kiezer in democratische processen. Je moet bewoners wel serieus nemen. Je moet aangeven welke rol je bewoners laat spelen. En je moet bewoners tools verschaffen.

Discussie over de tweede stelling

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat door zaken concreet te maken je je teveel kan richten op de korte termijn. Immers, bewoners kunnen zich meer inleven bij problemen op korte termijn. Het gevaar bestaat dan dat je de lange termijn uit het oog verliest. En daar ging het bij wijkontwikkeling toch juist om? Of durven ze in Leiden de lange termijn nog niet aan? Je moet verder kijken dan de dagelijkse beheerzaken. De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) merkt op dat het geen of-of discussie is. Je moet bewoners dus zowel bij de lange als de korte termijn problemen betrekken. Maar door concrete zaken aan te kaarten bij bewoners, wek je wel vertrouwen bij de bewoners. Dat vertrouwen is nodig om ze te betrekken bij de lange termijnperspectieven.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) krijgt de indruk dat er in Leiden niks aan de hand is vergeleken met de problemen in Groningen. Volgens de heer *Van Rijn* (gemeente Leiden) vormt het korte termijnperspectief je basis. Als bewoners zien dat je concrete problemen snel kan oplossen, schept dit vertrouwen voor de toekomst en verhoogt dit de betrokkenheid van bewoners voor lange termijnperspectieven. Daarnaast zal je op een veelvormige manier moeten communiceren met de bewoners. De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) is het hiermee eens: Bewoners liggen zeker ook wakker van de lange termijn, maar de korte termijn vormt de basis. Dat is je aangrijpingspunt.

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) merkt op dat ze in Deventer hebben geleerd, dat er een verschil zit in de rol van de bewoners bij de wijkaanpak en de rol van de bewoners bij de wijkontwikkeling. Bij wijkaanpak staat de bewoner centraal. Bij de Deventer wijkontwikkeling is dat echter niet het geval. Daar gaat het om lange termijn investeringen. Hoe maak je nu die rol van bewoners duidelijk als je met ze gaat communiceren over wijkontwikkeling.

De heer *Van Rijn* (gemeente Leiden) merkt op dat sommige bewoners heel geïnteresseerd zijn in de lange termijn visie. Je zal de rol van de bewoner duidelijk neer moeten zetten: dus van klant en producten naar partner. De heer *Waltmann* (woningcorporatie Deventer) vult aan dat je duidelijk moet maken wat je de bewoner te bieden hebt. De bewoner moet in de juiste positie worden gebracht. Je moet ze niet iets aanbieden, waar ze geen enkele invloed op hebben.

De heer *Vrouwe* (woningbouwvereniging Ons Doel Leiden) merkt op dat het bij wijkontwikkeling niet alleen om bewoners gaat. Ook andere partijen willen hierbij betrokken worden, zoals bijvoorbeeld een woningcorporatie, de middenstand, etc. Zij hebben er ook belang bij dat een wijkontwikkelingsplan zo breed mogelijk wordt ingevuld. In Leiden zijn vele partijen bij de wijkontwikkeling betrokken. Door middel van toekomstscenario's is over wijkontwikkeling gepraat.

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) vraagt wie er uiteindelijk de beslissing neemt.

De heer *Vrouwe* (gemeente Leiden) antwoordt dat dat de gemeenteraad zal zijn. Maar de wijkscenario's zullen op brede steun kunnen rekenen.

Mevrouw *Van Kerkoerle* merkt op dat dat ook zodanig aan de betrokkenen moet worden gemeld tijdens het proces.

Zaaldiscussie

De heer *Klijssen* (gemeente Nijmegen) vraagt aan de vertegenwoordigers van de gemeente Deventer of de politiek-bestuurlijke organisatie is aangepast. Zijn er nou wethouders en raadscommissies voor de wijkaanpak of is de organisatie nog traditioneel ingericht? Volgens mij vergt een integrale aanpak ook een integrale organisatie.

Volgens mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) was het bestuur al gewend aan integraal werken door de wijkaanpak. De wijkaanpak is overigens een democratiseringsproces. In Deventer zijn wijkwethouders. Deze hebben geen inhoudelijke verantwoordelijkheid, maar procesverantwoordelijkheid. Zij moeten het proces van wijkaanpak bewaken. Ten aanzien van de wijkontwikkeling is het zo dat de participatie die we al kenden vanuit de wijkaanpak is gebruikt bij het opstellen van de wijkontwikkeling. Hier kom ik later bij het verdedigen van onze stelling nog op terug.

Hoe is in Tilburg de organisatie aangepast? De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) vertelt dat er in Tilburg geen functionele diensten meer zijn. De indeling tussen de diensten is alleen nog op het niveau van de vraag: individuele vragen, leefomgevingsvragen en grootstedelijke vragen. En dat wil dus zeggen dat er geen technische dienst welzijn, geen dienst economie, geen dienst publieke werken, geen dienst milieu meer bestaat. Dus de ambtelijke organisatie is volledig afgestemd op dit type integrale processen. Het gehele ambtelijk apparaat is gereorganiseerd. De politieke organisatie is nog niet zover. Er is wel een wethouder voor de procesontwikkeling. Dus de politieke organisatie is niet gekanteld.

De heer *Groeneweg* (bewoner uit Leiden) vraagt zich af waarom de bewoners niet zijn uitgenodigd. Want het gaat toch om de centrale rol van de bewoners. Volgens hem staan in de discussie over wijkontwikkeling twee dingen centraal: Aan de ene kant het abstractieniveau van de wijkontwikkelingsplannen. En aan de andere kant dat bewoners het nut inzien om hier mee bezig te zijn. En het gaat om het vertrouwen in de politiek. Voorts wijst hij erop dat wijkbeheer nodig is om bewoners vertrouwen te geven in wijkontwikkeling. Het proces van wijkontwikkeling gaat in Leiden echter nu pas beginnen. Er zijn toekomstscenario's gemaakt die als inzet dienen voor discussie. Deze scenario's zijn te abstract voor bewoners. Bewoners willen concrete items.

De heer *Van Rijn* (gemeente Leiden) merkt op dat de scenario's juist een hulpmiddel zijn voor de bewoners om over de toekomst te kunnen discussiëren. Maar het is een proces, het is nog zoeken naar de juiste weg. De heer *Waltmann* (woningcorporatie Deventer) vraagt aan de gemeente Leiden wat het effect is van zoveel partijen bij het proces te betrekken? In Deventer is ervoor gekozen om alleen de corporaties bij het proces te betrekken. De heer *Van Rijn* (gemeente Leiden) antwoordt dat iedereen - op scholen, sportverenigingen, jeugdhulpverlening, politie- al bezig was op zijn/haar terrein om over de toekomst na te denken. Het was dus logisch om die koppeling te leggen.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) merkt op dat de Leidse aanpak werkt, omdat je de hele wijk niet op zijn kop moet gooien.

DRAAGVLAK GEVEN
VAN BOVENAF

KWALITEIT
VAN BESTUUR
DISCUSSIE
DEVENTER

⑤ peli
20-11-98

6 Stelling van de gemeente Deventer

De gemeente Deventer verdedigt de volgende stelling:

Interactie met de wijk eist kwaliteit van het bestuur: minder sturen en meer besturen.

Toelichting

Volgens mevrouw Bos (wethouder gemeente Deventer) zijn er bij het proces van wijkontwikkeling een aantal voorwaarden nodig om het proces goed te laten verlopen. En die voorwaarden wil ik hier kort schetsen. Ik neem daarbij de bestuurlijke invalshoek als uitgangspunt. Je hebt als bestuur een heldere visie nodig. Een visie voor de lange termijn. Dit vergt kwaliteit van denken van bestuurders. Je moet weten wat je wilt. Tevens dient men bereid te zijn om naar de argumenten van anderen te luisteren en die argumenten op zijn merites te beoordelen. Het betekent ook dat je als bestuur nee moet durven zeggen. Want uiteindelijk ben je toch bestuurlijk verantwoordelijk.

Ten tweede zal je als bestuur de keuzes die je maakt, duidelijk moeten verantwoorden naar de participanten in het geheel. We praten hier namelijk over een interactief proces. Ten derde moet je heel goed als bestuur de kaders aangeven. Je moet het speelveld duidelijk maken aan de andere participanten. Dat betekent dat je duidelijk moet maken wat het bestaande beleid is en dat je helder moet hebben wie de investerende partijen zijn en wat hun rol is in het proces.

Ten vierde is een eenduidige, heldere communicatie essentieel. Je moet datgene wat ik net zei iedere keer herhalen naar iedereen toe. Maar ook naar jezelf toe. Die boodschap herhalen, daar hebben wij in Deventer ervaring mee opgedaan. In die zin dat dat in Deventer te weinig is gedaan. Ten vijfde moet je beseffen dat bewonersparticipatie ten aanzien van lange termijn investeringsbeleid een andere is dan ten aanzien van de concrete, directe maatregelen. En dat is het verschil tussen de wijkaanpak en tussen wijkontwikkeling. In de wijkaanpak zijn bewoners verantwoordelijk. Zij nemen beslissingen, zij bepalen wat de problemen zijn in de wijk en welke problemen willen we het komende jaar oplossen. In de wijkontwikkeling zijn bewoners de deskundigen uit de buurt. Zij worden door het bestuur gevraagd om mee te denken over lange termijn abstracte investeringsvisies. Kortom: Interactieve beleidsvoorbereiding voor de lange termijn vraagt om een grote kwaliteit van het bestuur. En daar bedoel ik mee dat je heldere afspraken moet maken met je partners. Er moet tevens sprake zijn van een goede procesbewaking. Daarnaast zal je de afweging die je maakt tussen stedelijk belang en wijkbelang heel goed moeten communiceren met de bewoners en de andere partners die deelnemen aan het proces.

Ik heb voor mezelf de titel van deze bijeenkomst vertaald als de omslag van piloot naar gezagvoerder. Een piloot brengt je van A naar B. En die stuurt daar naar toe. Een gemeentebestuur moet bij dit proces meer de gezagvoerder zijn. Het bestuur moet diegene zijn die de richting bepaalt, die samen met de anderen bij een bepaald eindpunt wil komen. Uiteindelijk is de gezagvoerder verantwoordelijk voor de beslissing die moet worden genomen. Dus zoals de stelling zegt: minder sturen, meer besturen.

Discussie

Op de vraag van de dagvoorzitter wat je moet doen als de passagiers in het vliegtuig liever naar Moskou willen dan naar New York, antwoordt mevrouw *Bos* dat je altijd naar de argumenten van anderen moet luisteren. En wat doe je vervolgens als bewoners een totaal andere visie hebben? Volgens mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) moet je als bestuur natuurlijk wel een heldere visie hebben. Maar je moet beseffen dat jouw visie niet heiligmakend is. Als je dat besef niet hebt, moet je niet aan dit proces beginnen. Dan kun je als bestuur gewoon op het stadhuis blijven zitten en zeggen: die koers gaan we uit. Maar dat is in Deventer nadrukkelijk niet de bedoeling.

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat hij er niets van begrijpt. Hij vindt de beeldspraak met piloot en gezagvoerder verwarrend. Er wordt in Deventer op een constructieve manier met bewoners gesproken, dat is wel duidelijk. Maar wat is nu de kern van de boodschap? Het is allemaal zo vaag en abstract.

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) vertelt dat Deventer door de wijkaanpak veel ervaring heeft met bewonersparticipatie. Die ervaring is gebruikt bij de ontwikkeling van de wijkperspectieven. Waar Deventer tegenaan liep wat het feit dat ze niet helder aan de bewoners hebben uitgelegd dat hun rol in het wijkontwikkelingsproces een andere is dan bij de wijkaanpak. Ze hadden duidelijk moeten maken aan de bewoners dat ze nu gevraagd werden als buurtdeskundige. Je moet als bestuur de kwaliteit hebben om die andere rol van bewoners in te zien. Je zal dat bewoners duidelijk moeten maken.

De dagvoorzitter vraagt hoe je bewoners dat duidelijk maakt. Wat zijn aanknopingspunten voor de lange termijn? Kom je met een investeringsplan? Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) legt uit dat bewoners ook investeerders zijn in de wijk. In Deventer is eerst een probleemanalyse gemaakt. Vervolgens zijn wijkperspectieven opgesteld: Hoe vinden jullie nu dat de wijk er over 10 jaar uit moet zien? Dus je praat met huidige bewoners over bewoners van de toekomst. Dat is een lastig proces. Dat is over het algemeen goed verlopen. En op basis daarvan hebben we activiteitenplannen gemaakt: Welke investeringen zijn op welk gebied de komende 10 jaar nodig? En daar maken we elk jaar een twee jaarlijks uitvoeringsplan van.

Wij kunnen dus heel concreet laten zien wat op welke termijn door welke partij wordt geïnvesteerd.

De heer *Latijnhouwers* (gemeente Tilburg) vraagt zich af of er niet te gemakkelijk wordt gezegd dat de bewoners niet geïnteresseerd zijn in de lange termijn en daar niet over kunnen meepraten.

Volgens de dagvoorzitter beweert Deventer dat ook niet.

Bovendien ziet de heer *Latijnhouwers* het verschil tussen wijkaanpak en wijkontwikkeling niet zo scherp.

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) legt uit dat de wijkaanpak gezien kan worden als een democratiseringsproces, terwijl de wijkontwikkeling een lange termijn investeringsvisie is. Het gaat om het afstemmen van investeringen tussen verschillende partijen voor de toekomst, voor de komende 10 jaar.

De heer *Vrouwe* (woningbouwvereniging Ons Doel, Leiden) merkt op dat de investeerders een belangrijke positie innemen in het wijkontwikkelingsproces in Deventer. In Leiden is ervoor gekozen om bewoners en winkeliers ook als investeerders te zien. De corporaties en woningbouwverenigingen beschikken over veel financiële middelen, betekent dat ook dat zij voorrang krijgen bij het wijkontwikkelingsproces?

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) merkt op dat corporaties geen speciale behandeling krijgen. Uiteindelijk zijn bewoners ook belangrijke

WIE IS DE BELANGRIJKSTE PARTNER
BIJ DE WIJK ONTWIKKELING?

INVLOED
OP DE ONTWIK-
KELING IN DE
WIJK

⑥ peli 20-11-98

investeerders in de wijk. Alle partners in het proces zijn gelijkwaardig. Als je de investeringen van bewoners zou optellen zou je op een gigantisch bedrag uitkomen.

Zaaldiscussie

Een meneer uit de zaal hoort steeds verhalen over grote investeringen, maar hoe zit het eigenlijk met zaken zoals de buitenschoolse opvang, peuterspeelzalen, geweld in het gezin. Dat vind ik ook een wezenlijk onderdeel.

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) antwoordt dat vaak aan de sociale aspecten wordt voorbij gegaan, omdat investeringen op dat gebied niet meteen zichtbaar zijn. Bakstenen kun je wel tellen. In de wijkontwikkelingsplannen van Deventer komen zowel de fysieke als sociaal-economische aspecten aan bod. In Deventer is geprobeerd aan beide componenten evenveel aandacht te besteden. Je zal daar als bestuur ook voor moeten waken.

De heer *Waltmann* (gemeente Deventer) vult aan dat ook gekeken is naar werkgelegenheidsaspecten. Er wordt samengewerkt met de welzijnsorganisatie Raster en er zijn buurtbeheerbedrijven opgericht. Deze buurtbeheerbedrijven verrichten werkzaamheden voor de corporaties met als doel langdurig werklozen uit de wijk weer aan de slag te krijgen.

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat het eigenlijk om een uitgebreide volkshuisvestelijke discussie gaat met een wat bredere taakopvatting voor de corporaties. Want wie zitten er aan tafel?

Bestuurders, ambtenaren en vertegenwoordigers van corporaties. Waar blijft de thuiszorg, schoolbestuur, arbeidsvoorziening, etc. We zeggen wel dat het integraal is, maar feitelijk zijn de eerste partijen gemeenten en corporaties en daar zoeken we dan nog wat andere partijen bij. Dat geeft aan dat het nog niet zo integraal is allemaal.

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) merkt op dat inderdaad nu ook andere partijen op deze bijeenkomst aanwezig hadden moeten zijn. In Deventer zijn overigens wel andere partijen (scholen, maatschappelijk werk) betrokken bij het proces.

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat hij signaleert dat wanneer er een bijeenkomst over integraal werken organiseert, de gemeenten allemaal de corporaties als partner meenemen.

De heer *Waltmann* (woningcorporatie Deventer) merkt op dat je wel een basis nodig hebt. Dus je begint met de corporaties uit te nodigen en daarna betrek je de anderen erbij.

De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) merkt op dat het denken over sociale structuren moeilijk is. Daar liggen de risico's en de moeilijkheden. Er moet op dat terrein nog veel worden geleerd. We hebben jarenlang alleen maar in fysieke termen (bakstenen) leren denken.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) vult aan dat het begrip sociale aspecten een containerbegrip is. Volgens hem zijn er maar weinig mensen in staat dit begrip in te vullen met een operationele visie.

Ten tweede ziet hij de tegenstelling tussen sociaal en fysiek niet zo scherp. Als je vindt dat er op een school ruimte is voor verschillende milieus, als je vindt dat dat nodig is voor de sociale kwaliteit van het onderwijs, dan heeft dat ook met bouwen en wonen te maken. Bovendien vindt hij dat je als bestuur in reactie op het verhaal van Deventer ook vast moet durven houden aan een lange termijnvisie.

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) antwoordt dat je geen dictaat opleggen. Je moet luisteren naar de argumenten van anderen en op basis van die argumenten je visie handhaven of aanpassen.

VERTROUWEN
WEKKEN

WIJ SPREKEN
MET EEN MOND

GELOOF NU MAAR IN ONS
DAN KOMT ALLES GOED

DE CORPORATIES
ZIJN OOK UW
BETROUWBAAR
PARTNER

RELIGIEUZE
DISCUSSIE
TILBURG

⑦ peli

20-11-'98

7 Stelling gemeente Tilburg

De gemeente Tilburg verdedigt de volgende stelling:

Draagvlak voor wijkontwikkeling vereist een lokale overheid die ambtelijk en bestuurlijk samenwerking met bewoners en partners tot haar cultuur heeft gemaakt. Met andere woorden: samenwerking is een kwestie van cultuur en niet van structuur.

Toelichting door de heer Latijnhouwers (gemeente Tilburg)

De heer *Latijnhouwers* merkt op: Wordt wijkontwikkeling een religie? Toch wel een beetje, want met wijkontwikkeling wil je in de toekomst ingrijpende veranderingen tot stand brengen. Voor deze veranderingen heeft de gemeente steeds meer de hulp van anderen nodig. En dan zal je die anderen ook naar hun visie moeten vragen. Ontwikkeling vraagt om samenwerking. En voor die samenwerking is vertrouwen nodig. Dat vertrouwen creëer je door te laten zien als overheid dat je samen met andere partners zaken realiseert. En dat begint op wijkniveau. Bij het wijkbeheer moet je als overheid al laten zien dat je met anderen samenwerkt. Vandaar dat ik moeite heb met de splitsing tussen wijkbeheer en wijkontwikkeling. Volgens mij is het gewoon een continuüm wat langzaam overgaat van het een in het ander. Integraal werken moet niet een onderdeel zijn van je cultuur, van je manier van werken. Opzoeken van partners moet een vanzelfsprekendheid zijn. Dan kan de stap naar wijkontwikkeling ook makkelijker gezet worden.

De heer *Van Kessel* vult aan: Als je gaat bouwen aan de toekomst, dan moet er vertrouwen zijn. Vergelijk dat maar met een verliefd paartje dat met de toekomst bezig is. Die beginnen met vrijen en pas later besluiten ze tot een huwelijk. Als je te vroeg de zakelijkheid inschiet, is het huwelijk gedoemd te mislukken. Het gaat om vertrouwen.

Discussie

Volgens de dagvoorzitter brengt Tilburg de discussie over religie weer op gang.

Mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) merkt op dat samenwerking een kwestie is van cultuur. Ik zou niet over religie spreken. Dat vind ik een besmet woord. Je moet als overheid het vertrouwen van je partners hebben. In Deventer is dat basisvertrouwen aanwezig. Bewoners zouden in opstand komen als ze niet bij wijkontwikkeling betrokken zouden worden. Natuurlijk is het zo dat wat in de ene stad mogelijk en succesvol is, dat in de andere stad nog niet zo hoeft te zijn. De werkwijze moet passen in de cultuur van de stad.

De heer *Waltmann* (woningcorporatie Deventer) vult aan dat er in Deventer een bestuurlijke traditie bestaat om de gehele stad aan te pakken. Daar is het mee begonnen. Daarbij wordt budget aan de bewoners gegeven. Daardoor is een integrale traditie ontstaan. Bij de corporaties wekt deze aanpak vertrouwen.

Mevrouw *Van Kerkoerle* (gemeente Deventer) vraagt aan Tilburg hoe je een cultuur van vertrouwen en samenwerking tot stand brengt.

De heer *Latijnhouwers* (gemeente Tilburg) antwoordt dat hij alleen vanuit de ambtelijke insteek kan spreken. Het ambtelijk apparaat probeert in de

stad en in de wijk dat vertrouwen te vinden. Er heeft een kanteling van de ambtelijke organisatie plaatsgevonden, die erop gericht was dienstonderdelen verantwoordelijk te maken voor al datgene wat met de wijk heeft te maken. Het betekent dat we geen aparte disciplines meer hebben, maar een dienst wijkzaken die zich met zowel verkeer, economie als sociaal welzijn

bezighoudt. Het duurt een tijd voor je ambtelijk apparaat aan deze werkwijze gewend is.

Volgens de heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) is het kantelen van een organisatie echter geen culturele verandering, maar een verandering in structuur, namelijk de ambtelijke structuur. Hoe zit dat nou in Tilburg?

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat het gaat om cultuur en vertrouwen en hoe je dat moet creëren. Dat doe je door in ieder geval met één mond te spreken.

De heer *Waltmann* (woningcorporatie Deventer) is geïnteresseerd in de fouten van de gemeente Tilburg. In de gemeente Deventer zijn ook echt fouten gemaakt, vooral communicatie is een punt van verbetering. Er werd veel naar buiten gecommuniceerd, maar niet naar binnen gekeken.

Het bestuur werd in een keer met zaken geconfronteerd, waarvan ze erg schrokken. Er was sprake van een slechte bestuurlijke betrokkenheid.

In de toekomst zal hiermee meer rekening worden gehouden en zal meer met collega-wethouders worden overlegd.

Volgens mevrouw *Bos* (wethouder gemeente Deventer) heeft de gemeentesecretaris de collega-wethouders er met de haren bij moeten slepen.

Dat heeft te maken met de kwaliteit van bestuur. Bij het begin moet je met je collega-wethouders afspreken hoe de verantwoordelijkheden liggen en hoe je omgaat met het integrale proces. Je zit af en toe op de stoel van je collega's.

Overigens vindt ze integraal werken iets anders dan samenwerken.

Hoe doen ze dat nou in Tilburg?

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) merkt op dat dat kan door partijen bij elkaar te harken en door de projectleider verantwoordelijk te maken die de integratie in zijn portefeuille heeft.

Zaaldiscussie

De heer *Kuijt* (politie Hollands Midden) vraagt zich al luisterend naar de discussies af waarom hij nog niks heeft gehoord over veiligheid. Zit het aspect veiligheid wel in de diverse wijkontwikkelingsplannen? Waarom heb ik niet meer over veiligheid gehoord? Voor bewoners is veiligheid namelijk een belangrijk item.

De heer *Latijnhouwers* (gemeente Tilburg) antwoordt dat veiligheid zeker aan bod komt in het wijkontwikkelingsplan. Er zijn echter meer speerpunten: multiculturaliteit, jongeren, armoedebestrijding, sociale activering.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) merkt op dat hij het verwijt krijgt voor de klassieke aanpak te hebben gekozen. Hij vindt de opmerking van de heer Kuijt een klassieke opmerking in de trant van: Ik hoor niks over veiligheid. Is dat aspect wel meegenomen? Volgens mij gaat het erom gaat een echte bijdrage te leveren. Dus niet de instelling staat voorop, maar de bijdrage. Ik vind dat de politie in Nederland nog veel moet leren. Want we weten allemaal dat de politie vooral goed is in vergaderen. Ik ben in de Verenigde Staten geweest en daar gaat het bij de politie om keiharde output.

De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) vraagt aan de heer Smink te antwoorden op de vraag van de heer Kuijt: zit veiligheid nu wel of niet in het wijkontwikkelingsplan?

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) antwoordt bevestigend.

De heer *Laurier* (wethouder gemeente Leiden) wil graag weten welke lessen Groningen heeft geleerd uit de sloop en bouwkwestie. Volgens de heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) is gebleken dat in sommige wijken een harde aanpak noodzakelijk is om de veiligheid in de buurt te verhogen. Overleg helpt in deze wijken niet meer. Mensen vertrekken uit de wijk. Dat komt door de marktwerking. De heer *Berlage* (gemeente Groningen) merkt op dat in de Groningen de integrale aanpak niet meer werkt. Men loopt op die manier achter de ontwikkelingen aan. Er moeten dus andere concepten worden ontwikkeld.

De heer *Van Rijn* (gemeente Leiden) vraagt zich af of het niet juist andersom is: moet je je juist niet eerst afvragen waarom mensen weggaan uit de wijk?

8 Forumdiscussie

Deelnemers:

- de heer Van Klaren - ministerie VROM, clustermanager Investeren in de stad;
- de heer Meijer - ministerie VWS, projectleider gsb-beleid;
- de heer Van Gurp - wethouder gemeente Tilburg;
- de heer Smink - wethouder gemeente Groningen;
- de heer Doornebos - gemeente Deventer, voormalig directeur woningcorporatie;
- de heer Van Rij - wethouder gemeente Leiden;
- de heer Van Putten: ministerie BZK afwezig.

De dagvoorzitter betreurt de afwezigheid van het ministerie van BZK. Zij zijn uiteindelijk het coördinerend ministerie als het gaat om het gsb-beleid. Dat is toch een handicap voor de nu te houden forumdiscussie.

De dagvoorzitter vraagt aan het forum: Hoe moeten we nu verder met de wijkontwikkelingsplannen? Er is door de diverse gemeenten nu een plan gemaakt. Maar hoe ga je dit plan uitvoeren, op welke termijn en waar haal je de financiële middelen voor de uitvoering vandaan?

De heer *Meijer* (ministerie VWS) begint met een reactie op de ochtendssessie: Hij stelt vast dat datgene wat vanochtend besproken is, dat wil zeggen integraal beleid, goed past in de richting van het gsb-beleid zoals bedoeld voor de komende 4 jaren. Er is al langer een gsb-beleid, maar dat was tot nu toe vaak gericht op de fysieke leefbaarheid. De sociale dimensie ontbrak in het gsb-beleid. Men probeert nu de sociale component in beeld te krijgen. Gelukkig zijn er nu ook afspraken hierover gemaakt in de kabinetsformatie. In het regeerakkoord lees je dat ook terug.

Het gsb-beleid stoelt volgens hem op drie pijlers, te weten:

- 1 fysiek;
- 2 economie (werk en inkomen);
- 3 sociale infrastructuur.

Dat maakt nu integraal onderdeel uit van de plannen waar het kabinet en de steden nu aan werken. Het zal ook onderdeel uitmaken van de conventanten die we in het voorjaar met elkaar gaan sluiten. De grote uitdaging is voor de komende tijd is om de sociale component ook vanuit de steden expliciet te benoemen in termen van concrete doelen. Met andere woorden: Wat willen we nou de komende vier jaar per stad op wijkniveau realiseren? Het gaat om heldere resultaatafspraken. Ten tweede zal de relatie tussen de drie pijlers verder uitgewerkt moeten worden. Hoe kan je nu verbindingen leggen tussen de economie, volkshuisvesting en de sociale dimensie.

Op de vraag van de dagvoorzitter of het de steden lukt om deze sociale component in te bouwen, antwoordt *Meijer* bevestigend. Hij heeft het idee van wel, gelet op de motivatie en de betrokkenheid van de steden. De sociale poot zal meer bij het gsb-beleid betrokken moeten worden. Daar moet in worden geïnvesteerd wil je het gsb-beleid succesvol maken. Alleen je aandacht richten op de economische poot is niet voldoende.

De heer *Klaren* (ministerie van VROM) merkt op dat zijn eerste indruk van deze dag is dat er veel gesproken is op het proces en niet zozeer op de inhoud.

Hiertegen kwam wel wat protest vanuit de zaal:

De vertegenwoordiger van de politie probeerde met zijn reactie al aan te geven dat het meer over de inhoud moet gaan. Hoe we het doen in de wijken is interessant, maar wat we gaan doen in de wijken is nog interessanter. Uit de 1 miljard die nu twaalf jaar lang in fysieke verbetering is gestoken blijkt dat wanneer je je louter op verbetering van woningen richt, er geen volledige verbetering op zal treden. Het zal dus anders moeten. Wat dat betreft ben ik erg blij met de coördinatie op rijksniveau van het gsb-beleid. Deze coördinatie is niet vrijblijvend. Er is budgettaire medeverantwoordelijkheid. Eigenlijk praten we hier over stedelijke vernieuwing in de breedte, waarbij wijkontwikkelingsplannen eigenlijk slechts een hulpmiddel zijn. Wat belangrijk is dat de coördinatie niet vrijblijvend is. Die coördinatie gaat over de fysieke poot. Wat betreft de instrumentering zijn we daarmee al een heel eind. Die gaat over de sociale poot. In de instrumentele sfeer zal op dit gebied op rijksniveau nog wat moet gebeuren. En dan praten we nadrukkelijk ook over stadseconomie. In de discussie van vanochtend miste ik dit onderwerp. Er moet meer geïnvesteerd worden in de stedelijke economie. Er moet geld verdiend worden in de steden, zodat het ook weer besteed kan worden. Het wijkniveau is interessant voor integratie van verschillende beleidsvelden, maar is op zichzelf onvoldoende. Ook op stedelijk niveau is integratie nodig omdat als je praat over economische structuurversterking dat vaak niet per wijk gaat.

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) vertelt dat er in het voorjaar subsidieafspraken worden gemaakt tussen de G25 en het ministerie. De gemeenten moeten een visie op de stad presenteren. Die visie moet zichtbaar tot stand zijn gekomen met partners. De visie gaat vergezeld van een investeringsprogramma. Tevens wordt inzicht geboden in de investeringsprogramma van de partners waarmee de gemeente samenwerkt. Op basis hiervan krijg je een budget ter beschikking voor de uitvoering. De uitvoering moet worden geëvalueerd. Dat heeft als voordeel dat geldstromen niet meer geoormerkt hoeven te worden. Ten tweede wordt je als stad gedwongen integraal te werken. Ten derde ben je af van tussentijdse controle tijdens de rit.

De dagvoorzitter vraagt aan de heer *Meijer* en de heer *Klaren* hoe belangrijk het is dat de plannen van de gemeente kunnen rekening op een breed draagvlak. De heer *Meijer* antwoordt dat dit erg belangrijk is. Plannen die niet kunnen rekenen op maatschappelijk draagvlak blijven volgens hem een dode letter. Er moet dus steun zijn van bewoners, bedrijfsleven, zorginstellingen, corporaties en woningbouwverenigingen. Dat zou een voorwaarde moeten zijn.

Op de vraag van de dagvoorzitter hoe op dit aspect wordt getoetst antwoordt de heer *Meijer* (ministerie VWS) dat dit door het rijk marginaal wordt getoetst. De heer *Klaren* (ministerie VROM) vult aan dat iedere subsidieregeling zo zijn eigen toetsingsprocedures heeft.

De heer *Van Gorp* (wethouder gemeente Tilburg) vraagt zich af of de ministeries net als de gemeenten bezig zijn met integraal werken, m.a.w. zijn ministeries net als VROM bereid om hun subsidiestromen te bundelen. *Van Gorp* heeft het idee dat de rijksoverheid tot nu toe erg verkokerd is. Eigenlijk zou de rijksoverheid ook integraal moeten werken, bijvoorbeeld door 1 loket te openen voor het gsb-beleid.

De heer *Van Klaren* (ministerie VROM) vertelt dat de verkokering vroeger nog erger was: er waren toen 23 regelingen in het kader van de Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing. In het regeerakkoord wordt

gesproken over drie stromen: sociaal, economisch en fysiek. Wat fysiek betreft zijn we al een heel eind.

We zijn nu in overleg met andere ministeries, zoals het ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. Het gaat dan met name om groen in de stad. We zijn in overleg met Economische Zaken in overleg voor wat betreft herstructurering van bedrijfsterreinen. Dus wat dat betreft zijn er wel ontwikkelingen gaande. Voorop staat bij ons echter de gebruikswaarde van de stromen richting gemeenten. En de gedachte is dan vervolgens om marginaal te toetsen aan de eisen. Er zullen wel investeringsvisies worden gevraagd door het ministerie. Maar die zullen helder geformuleerd moeten worden, zodat ook de resultaten te toetsen zijn. Voorts zal het proces aan een aantal eisen moeten voldoen.

De dagvoorzitter merkt op dat de financiële steun van het rijk niet voldoende is om de plannen van de gemeenten te kunnen realiseren. Hoe ga je met dit gegeven om als gemeente?

De heer *Doornebos* (gemeente Deventer) antwoordt dat de gemeente zich niet alleen zou moeten richten op de rijksoverheid als mogelijke geldschieter. De ontbrekende financiële middelen zou je ook kunnen halen bij de provincie en bij de EG. Maar ook marktpartijen zou je moeten aanspreken.

Volgens de heer *Meijer* (ministerie VWS) hecht het ministerie ook waarde aan de werkwijze en de manier waarop diverse sectoren die zijn betrokken bij het gsb-beleid zowel binnen het rijk als de steden met elkaar samenwerken. Er moeten heldere doelstellingen worden geformuleerd. Ook op sociaal gebied, zodat duidelijk is wat men wil bereiken, hoe men dat wil bereiken en hoeveel geld daar jaarlijks voor nodig is. Door de integrale manier van werken bij de wijkaanpak hebben veel gemeenten al ervaring opgedaan met het intersectoraal werken. Men heeft geleerd over elkaars schutting te kijken.

De dagvoorzitter merkt op dat het dus niet alleen om resultaat gaat.

De heer *Meijer* (ministerie VWS) antwoordt dat het in het gsb-beleid niet alleen om resultaat en geld gaat. Het is ook nieuwe manier van werken tussen sectoren, die traditioneel niet op elkaar waren aangesloten. Bijvoorbeeld: lokaal welzijnswerk en corporatie.

De dagvoorzitter merkt op dat de gemeente Groningen heeft gezegd dat ze geen tijd hebben voor nieuwe processen. Zij hebben haast met de sloop van de woningen. Krijgen zij dan toch geld?

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) merkt op dat het niet zo strikt ligt. De gemeente Groningen is ook bezig met het afsluiten van een convenant met het rijk. De heer *Smink* maakt zich zorgen over de vraag of er echt iets gaat gebeuren op het gebied van de economie en of de voorwaarden op het gebied van de infrastructuur vervuld kunnen worden. Vervolgens maakt hij zich zorgen om de sociale problematiek in de steden, zoals: drugsproblematiek, verwaarlozing en ontbrekend toezicht. Met betrekking tot de drugsproblematiek merkt hij op dat er maar weinig institutionele wijzigingen worden doorgevoerd om dit probleem op te lossen. Er wordt mondjesmaat wel wat geëxperimenteerd, maar het gaat allemaal ontzettend traag. Verwaarlozing is een enorm probleem in de grote steden. Dit is een gevolg van de enorme bezuinigingen in de geestelijke gezondheidszorg. Mensen die zichzelf verwaarlozen kunnen niet integreren in de stedelijke samenleving. Volgens Smink moet in het convenant dat binnenkort met minister Van Boxtel wordt gesloten hieraan aandacht worden be-

steed. Het is een illusie om te denken dat voornoemde problemen door middel van een aantal projecten kunnen worden opgelost.

Er zullen institutionele wijzigingen moeten plaatsvinden op het gebied van het drugsbeleid, de geestelijke gezondheidszorg.

De dagvoorzitter vraagt aan de heer *Smink* of hij schrikt van de woorden van de heer Meijer als die zegt dat er veel aandacht besteed zal worden aan het proces bij de toekenning van subsidiegelden.

De heer Meijer moet zich volgens *Smink* (wethouder gemeente Groningen) realiseren dat ook zijn departement cruciale factoren in handen heeft voor het welzijn in de steden. Het gaat niet alleen om een paar leuke projecten scoren die we in het convenant van Van Boxtel onderbrengen.

De heer *Meijer* (ministerie VWS) antwoordt dat hij het in hoofdlijnen wel eens is met de heer *Smink*. Het rijk en de steden zijn momenteel met elkaar in gesprek over wat de hoofdlijnen worden voor de nieuwe convenanten. Tijdens die besprekingen zullen voorgaande opgesomde problemen door de steden heel helder moeten worden ingebracht. Dat is dan de plek om dergelijke zaken aan te kaarten. Ik heb namelijk al een aantal zaken genoemd die spelen in de steden, maar dat zijn andere dan die u net noemt.

De heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) merkt op dat er in het reguliere beleid van diverse ministeries veranderingen zullen moeten worden doorgevoerd aangaande voornoemde problemen. Die moeten even worden op het gebied van de institutionele geestelijke gezondheidszorg.

De heer *Meijer* (ministerie VWS) merkt op voornoemde problemen uitdrukkelijk aan de orde komen in de discussie over de kwetsbare groepen in de steden. Daar wordt gesproken over verslaafden, dak- en thuislozen. Daar komt ook opvang en resocialisatie aan de orde. De steden zullen daar iets mee moeten. Binnen het gsb-beleid wordt daar ook aandacht aan besteed. Maar als het is zoals de heer *Smink* het schetst dat we de oplossing moeten zoeken in de sfeer van wetgeving en/of wetswijzigingen. Dan voeren we een heel ander debat.

Volgens de heer *Smink* (wethouder gemeente Groningen) heeft in de steden de opvangcapaciteit zo langzamerhand zijn tax bereikt. Er moeten nu andere wegen worden ingeslagen om dit probleem op te lossen.

De dagvoorzitter merkt samenvattend op dat volgens de heer *Smink* het gsb-beleid van het rijk meer moet zijn dan de problematiek die vanochtend is besproken. Er moet ook aandacht worden besteed aan verwaarlozing, dak- en thuislozen, etc.

De dagvoorzitter vraagt aan de gemeente Leiden hoe zij het vervolgtraject gaan vormgeven? *Van Rij* (wethouder gemeente Leiden) schetst de contouren van het vervolgtraject. Volgens mij moet worden vastgehouden aan de eenheid van aanpak en bestuur. Je moet ernaar streven dat zowel binnen de gemeentelijke organisatie als bij de verschillende partners waarmee je samenwerkt het doel voor alle partijen hetzelfde is. Alle partijen moeten bereid zijn zich in te spannen om dat doel ook te bereiken. Volgens hem is een dergelijk proces op een gemeentelijk niveau makkelijker te realiseren dan op rijksniveau. Wethouders werken in een voortraject, zoals bijvoorbeeld bij het opstellen van een collegeprogramma, al samen met andere collega-wethouders aan het oplossen van problemen. Dat is toch wat anders dan bij een kabinetsformatie. Daar wordt niet zo gemakkelijk

geschoven met potjes. Volgens mij moet de discussie dan ook niet alleen gaan of er meer geld moet komen van het rijk, maar ook de manier waarop het geld moet komen. De manier waarop er meer eenheid van beleid moet komen. Er moeten namelijk koppelingen worden gelegd. Dat lukt op wijkniveau al heel aardig. Nu nog op rijksniveau.

De dagvoorzitter merkt op dat de heer Van Rij dus afspraken wil voor de langere termijn die qua schaalniveau het wijkniveau overtreffen.

De heer *Van Rij* (wethouder gemeente Leiden) antwoordt bevestigend. Het gaat aan de ene kant om de lange termijn. Aan de andere kant moet men ook een duidelijk doel voor ogen hebben. Daarnaast zou er meer ruimte moeten zijn voor lump-sum investeringen. Zeker als je voor de lange termijn plannen maakt, is dit belangrijk. Je moet kunnen schuiven tussen diverse potjes geld om een doel te bereiken.

De dagvoorzitter vraagt zich af of dat nu al gebeurt bij de rijksoverheid?

Van Rij (wethouder gemeente Leiden) merkt op dat Van Boxtel niet alleen de grote steden in zijn portefeuille heeft, maar ook de i van integratiebeleid. Het is echter heel moeilijk te realiseren voor een minister. Ik denk dat het zelfs de minister-president het niet zou lukken.

De dagvoorzitter vraagt zich af of er nu niet een heel somber beeld geschetst wordt. Zijn er al bewegingen in de richting van integratie op ministerieel niveau op het gebied van het gsb-beleid?

De heer *Meijer* (ministerie van VWS) antwoordt dat er vanuit de 21 middelgrote steden de afgelopen vier jaar een impuls is gekomen om een vitaliteitsfonds te creëren, waarin allerlei financieringsstromen op het fysiek-ruimtelijk gebied bij elkaar zullen komen. Voorts wijst hij erop dat bij deze problematiek ook grondwettelijke kwesties zijn gemoeid, zoals de ministeriële verantwoordelijkheid. Afspraken over bundeling van financieringsstromen worden in het algemeen genomen tijdens de kabinetsformatie is de ervaring. In het huidige programma-akkoord zijn hierover geen afspraken gemaakt. Overigens hebben de SER en de grote steden in verschillende memo's laten weten dat het goed is om te komen tot een bundeling van geldstromen volgens drie domeinen als het gaat om het gsb-beleid, namelijk: fysiek, sociaal en economisch. Dit punt zal ook nog aan de orde komen tijdens de gesprekken over de convenanten. Het is niet zo dat men op rijksniveau volstrekt tegen zo'n ontwikkeling is. Het zal afhangen van de condities waaronder.

Op de vraag van de heer Van Gurp (wethouder gemeente Tilburg) hoe men denkt hier uit te komen, antwoordt de heer *Meijer* (VWS) dat een en ander ook samenhangt met de eis vanuit de steden: Hoe breed moet een uitkering zijn, hoeveel beleidssectoren moeten er in onder gebracht. In de vorige kabinetsperiode is men daar gewoon niet uitgekomen.

De heer *Van Klaren* (VROM) merkt op dat er gelukkig niet 1 minister is voor het gsb-beleid, want dan zou het gsb-beleid een erg geïsoleerd beleids-terrein worden. Het gsb-beleid is kabinetsbreed. En er is 1 minister voor de coördinatie van het gsb-beleid. Dat betekent dat er bij het rijk in ieder geval de intentie is om de inspanningen van de diverse ministeries op dit terrein beter op elkaar af te stemmen. Bij sommige ministeries zie je al het besef doordringen dat er sprake zal moeten zijn van eenduidig beleid, bundeling van geldstromen en ontschotting. VROM heeft hier al ervaring mee, met name op het gebied van de stads- en dorpsvernieuwing.

WIJ ALS BEWONERS-ONTWIKKELINGS-INITIATIEVEN WORDEN
COMPLEET GENEGEERD DOOR
ONZE GEMEENTE.

VANDAAR DAT IK
ONS EIGEN PLAN
KOM
TOELICHTEN

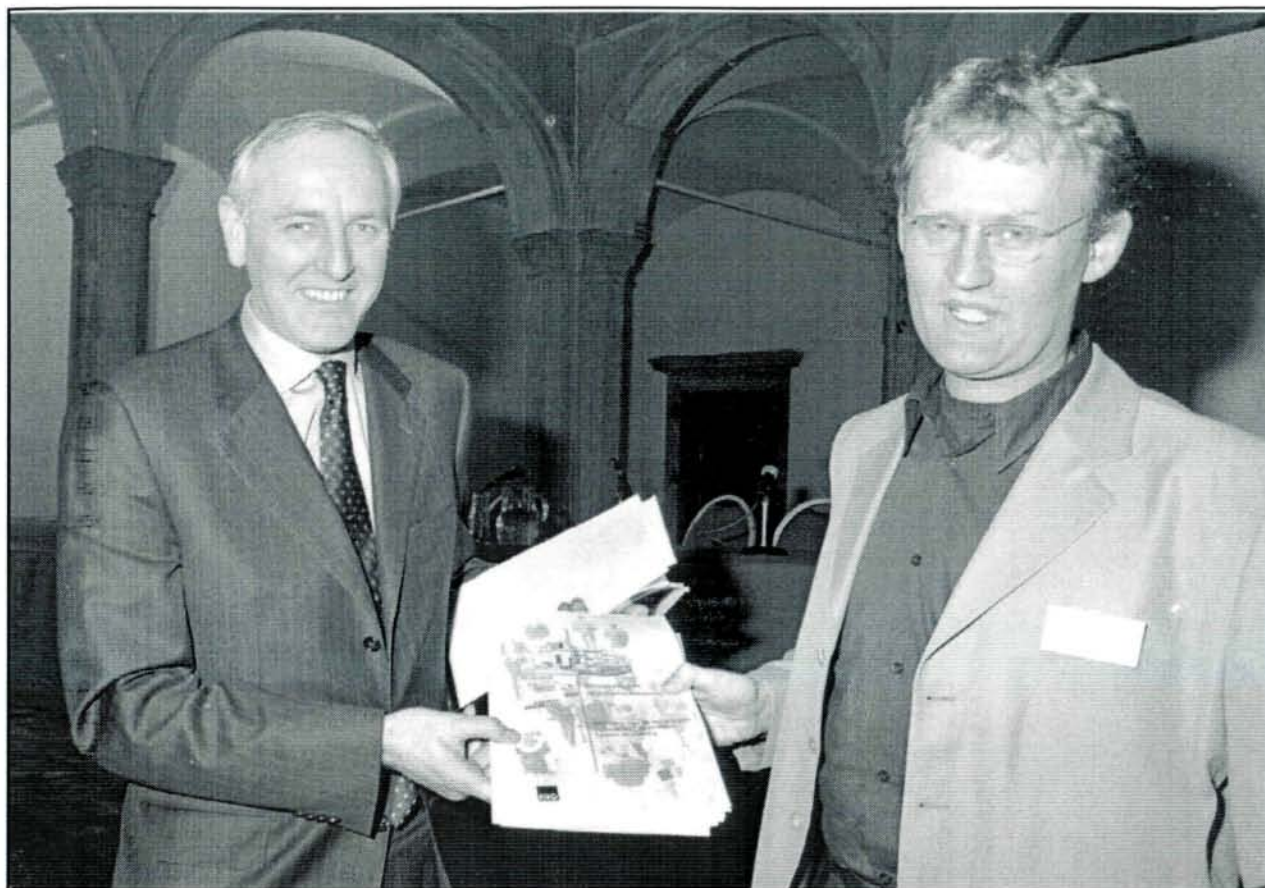
De dagvoorzitter merkt op dat hij een beetje moedeloos wordt van de discussies op rijksniveau. Op lokaal niveau wordt al goed integraal samengewerkt, waarom kan dat dan niet op rijksniveau?

De heer *Van Rij* (wethouder gemeente Leiden) merkt op dat het toch een groot voordeel is dat het op lokaal niveau is gelukt. Men heeft elkaar op lokaal niveau gevonden. Wellicht dat hiervan een olievlekwerking kan uitgaan naar het landelijke niveau.

De heer *Doornebos* (gemeente Deventer) merkt op dat op basis van de lokale kennis t.a.v. integraal beleid het rijk geholpen zou kunnen worden om de bundeling van de geldstromen op rijksniveau van de grond te krijgen.

De heer *Meijer* (VWS) ziet het niet zo somber in. Er is al vooruitgang op rijksniveau. Bovendien maant hij de gemeenten om dit probleem aan te kaarten bij het kabinet.

De heer *Van Gorp* (gemeente Tilburg) merkt op dat hij haast heeft met zijn plannen. Hij kan niet wachten tot de grondwet is veranderd ten aanzien van de ministeriële verantwoordelijkheid. De situatie bij de rijksoverheid maakt hem enigszins moedeloos. De gretigheid van het lokaal niveau ontbreekt op rijksniveau volgens hem. Op die manier staat de betrouwbaarheid van de rijksoverheid als partner van de steden volgens hem toch op de tocht.

9 Presentatie van het syntheserapport: Kansen voor de toekomst van het wijkontwikkelingsplan door de heer W. Rohde

De heer *Rohde* vertelt dat er vandaag al veel gesproken is over processen en producten. In deze presentatie gaat het over schalen: de schaal van het wijkniveau.

Wat moeten we eigenlijk verstaan onder het begrip wijkontwikkeling. Toen wij het eerste syntheserapport schreven, moesten we al gauw constateren dat iedere gemeente daar iets anders onder verstaat. Ieder vult het op zijn eigen manier in. We konden wel een gezamenlijke optiek op de wijk vaststellen. We zijn gekomen tot 2 basisoriëntaties waarom gemeenten kiezen voor het wijkniveau als beleidskader. De eerste oriëntatie hebben we de grote-steden oriëntatie genoemd. Hierbij gaat het om integraliteit, ontkokering, een vrij open-plan proces, participatie van veel betrokkenen, binding creëren (cultuur). Als je integraal wil werken dan lukt dat op rijksniveau niet hebben we kunnen constateren. Veel wethouders lukt het echter ook niet op gemeentelijk niveau. Je zal moeten downscalen, d.w.z.: je moet terug naar de wijk om weer integraal te kunnen werken. De uitdaging in een dergelijke gemeente is om ervoor te zorgen dat de lange termijn in beeld komt in de wijkontwikkeling. De gemeente Leiden is naar mijn mening een voorbeeld van een dergelijke oriëntatie.

In de stadsvernieuwing en de volkshuisvesting is men vooral georiënteerd op complexen en buurtjes. In de nota stedelijke vernieuwing zien we de overstap van het oplossen van problemen naar het benutten van potenties. Hier is het wijkniveau dus een upscalen: een omschakeling naar een groter schaalniveau om verschillende vastgoedeigenaren boven het eigen domein uit te laten stijgen in het belang van de wijk als geheel. De kunst is daar om de integraliteit in beeld te houden. De gemeente Groningen is naar mijn mening een voorbeeld van een dergelijke oriëntatie.

Voorts constateerden we dat alle gemeenten worstelden met vijf aspecten gedurende het proces:

Een eerste aspect is de mate van integraliteit, danwel het kiezen voor sectorale belangen. Het is een klassiek dilemma. Hoe hoger het schaalniveau, hoe moeilijker het is om integraal te werken. Geconstateerd kan worden dat die integraliteit een beetje lukt in de wijk, maar het blijft wel erg steken op de fysieke invalshoek. Je mist dus toch die veiligheid. Voorts komt de stedelijke economie in de lokale plannen heel weinig voor. De zachte sector komt nog minder voor.

Een tweede aspect is: Met wie doe je aan wijkontwikkeling? Met veel partijen of alleen met grote investeerders. Dit hangt ook weer samen met de reden van de start van het project. Als je meer gericht bent op de vastgoedkant, dan kom je bijna automatisch bij de grote investeerders uit. Heb je meer de integraliteit of het gsb-beleid op het netvlies dan doen er meer partijen mee. Ook daar is van gezegd vandaag dat nog heel instellingen nu nog niet om de tafel zitten.

Een derde aspect is de vraag waarom doen we het allemaal? Doen we het voor het proces op zich of doen we het voor een bepaald product. Dat is natuurlijk geen keuze voor een van de twee. Het gaat om welke oriëntatie je kiest. Een aantal gemeenten zegt dat het proces heel waardevol is.

Anderen zeggen dat het meer om het product gaat.

Een vierde aspect is de vraag: Doe je het met of voor de bewoners?

Iedereen vond dat de bewoners in ieder geval geïnformeerd en betrokken

moesten worden. Het serieus nemen van die partij is lastig. Verder heb ik bijna geen enkele gemeente gehoord over de toekomstige bewoners van de wijk. En wijkontwikkeling richt zich toch op de bewoners van morgen. En ik heb al helemaal niet gehoord hoe gemeenten daar greep op denken te krijgen. Een onderzoeksbureau zou dat eens wat nader moeten onderzoeken, want we weten er verdomd weinig van. Waarom verhuizen mensen nu naar een bepaalde wijk? Het vijfde aspect is: Gaat het om de wijk of gaat het om de stedelijke context. Vooral in Groningen ging het om de stedelijke context. In een aantal cases ging het erom hoe haken we aan bij de stedelijke context.

In de epiloog van het syntheserapport wordt getracht een handreiking te geven naar de gemeenten die niet een van de wijken hebben kunnen laten beoordelen. Daarbij hebben we voortgebouwd op de twee basisoriëntaties zoals genoemd in het begin. Deze twee oriëntaties hebben we getracht te scoren op de vijf genoemde aspecten. Hieruit zou de volgende les geleerd kunnen worden: Gemeenten die zich willen oriënteren op de toekomst van de wijk doen er verstandig aan te streven naar een brede benadering in de inventarisatiefase (kansen/bedreigingen). Er zouden veel partijen moeten kunnen participeren in het proces. Het zou een open proces moeten zijn. Bewoners in ieder geval als deskundige, maar ook in participatieve zin bij het proces betrekken. Wil je dat in een redelijk tempo doen, dan moet je de verleiding weerstaan om al te zeer aan te willen haken bij stedelijke kaders. Dat zou een les zijn uit deze cases. Sommige gemeenten menen haast te moeten maken met een herstructurering van de woningvoorraad. Dergelijke gemeenten doen er goed aan een investeringsstrategie belangrijker te vinden dan de integraliteit van de plannen. Het planproces wordt hierbij als een middel beschouwd. Bewoners worden geïnformeerd over de voortgang en de keuze: Dit gaan we doen. Het plan wordt ingepast in de stedelijke kaders van wonen en ruimtelijke ordening. Dus eigenlijk stel ik twee uitersten voor: smalle plannen die zich op de toekomst richten en bredere plannen die zich richten op de middellange termijn. Ik denk dat het niet zal lukken om op alle punten de meest gewenste keuze te maken. Ik zie nog niet voor me dat er visionaire, ambitieuze, integrale, met de bewoners gemaakte en aan stedelijke kaders opgehangen wijkontwikkelingsplannen komen in Nederland. Dat zou de les moeten zijn: Maak een keuze.

De laatste vraag: Is het product wijkontwikkelingsperspectief in te passen in de interactieve beleidsvorming tussen rijksoverheid en gemeente? Daar hebben we ons drie vragen over gesteld:

De eerste vraag is het schaalniveau van wijken een goede basis voor beleidsontwikkeling. Volgens mij is dat zeker het geval. Je kan zeggen dat het wijkniveau op lokaal niveau is uitgevonden. Dat is niet door de rijksoverheid aan de gemeenten meegegeven. Het is een praktisch schaalniveau dat voor gsb-beleid integraliteit mogelijk maakt. Voor de stedelijke vernieuwing en herstructureringsvraagstukken is het een schaalsprong die vastgoed in de toekomst hanteerbaar maakt. Het valt wel op dat in veel gemeenten wijkgericht werken is beperkt tot een aantal wijken. Het wordt nog niet gezien als het middel voor gemeentelijk beleid wordt toegepast, met uitzondering van de gemeente Deventer.

Tweede vraag is: Dekt wijkontwikkeling de lading van zowel het gsb-beleid als de stedelijke vernieuwing? Grotendeels. Stedelijke vernieuwing zit er voor wat betreft wonen heel afgewogen in. Wat ontbreekt is de stedelijke economie. Dat lijkt het wijkniveau te overstijgen. Gsb-beleid zit er grotendeels in: leefbaarheid, veiligheid. Op wijkniveau kan je hiermee uitstekend uit de voeten. Maar zaken als scholing, werkgelegenheid lijken het wijkniveau te overstijgen als je daar zinvolle plannen over wil maken. De derde vraag die we ons hebben gesteld is dit een instrument waarmee

je met de interactiviteit tussen de verschillende overheden uit de voeten kan? Ik denk van wel.

Als de bouwstenen op wijkniveau deugen heb je een betere gemeentelijke investeringsvisie. Andersom zie ik een belangrijke rol weggelegd voor het wijkniveau in het verantwoording afleggen aan visitatiecommissies. Daar moet dan wel een meerjarig inzicht en zekerheid tegenover staan van de rijksoverheid. En van die kant uit meer integraliteit. Integraliteit op gemeentelijk niveau wordt wel bedongen door de rijksoverheid, maar de rijksoverheid heeft zelf nogal wat problemen met het afstemmen van de ministeriële verantwoordelijkheden. Dat is ook logisch: hoe hoger het schaalniveau, hoe lastiger. Ik wil afsluiten met de waarschuwing: Laat wijkgerichtheid niet verkeren in wijkbeperktheid.

10 Inleiding door de heer J.W. Remkes, staatssecretaris van het ministerie van VROM.

De heer *Remkes* vraagt zich af of de tijd heeft stilgestaan? Over wijkgericht werken werd immers op gemeentelijk niveau 20 jaar geleden ook al nagedacht. Voorts merkt hij op dat verkokering zowel op rijksniveau, maar ook op gemeentelijk niveau voorkomt. Dat heeft te maken met bestuurlijke en politieke gemakzucht.

Ik wil de gemeenten en de onderzoeksbureaus complimenteren met het geleverde werk. Ik wil in mijn reactie stilstaan bij het belang van deze pilot voor de vier gemeenten zelf en voor de andere gemeenten die hopelijk na vandaag wijkontwikkelingsplannen gaan maken. Voorts wil ik een relatie leggen met het uitdagende traject dat de komende tijd bij gemeenten actueel zal worden in het kader van het opstellen van stadsvisies en investeringsvisies.

De bevindingen zijn natuurlijk van belang voor de vier gemeenten. Er liggen nu concrete ontwikkelingsplannen en voor een deel ook concrete uitvoeringsplannen. Daarmee kan de gemeente concreet aan de slag. Het is ook belangrijk dat u gezamenlijk een leerproces heeft doorlopen. Daarmee kunt u en de andere gemeenten verder uw voordeel mee doen. Ik denk dat uw ervaringen van nut zullen zijn bij het opstellen van de stadsvisies en de investeringsvisies die binnenkort moeten worden opgesteld.

Het syntheserapport laat echter zien dat er meerdere wegen zijn die naar Rome leiden. En dat iedere weg zo zijn eigen obstakels kent en mogelijkheden geeft. De vier cases leveren geen blauwdruk op, maar wel duidelijkheid inzake keuzen en mogelijkheden en beperkingen die daaraan zijn verbonden. Veel wijken hebben veel met elkaar gemeen, maar elke wijk kent ook zijn eigen wijkspecifieke kenmerken en eigenschappen. Elke gemeentebestuur heeft het beste voor met de eigen wijken en de eigen gemeente voor. Maar een beste aanpak en een beste visie is er niet. Andere gemeenten kunnen de pilots niet zo zonder meer kopiëren. Maar ze kunnen er veel van leren voor het opstellen van de eigen plannen voor de eigen wijken.

Het syntheserapport staat terecht uitvoerig stil bij de relaties tussen de wijkontwikkelingsplannen, het gsb-beleid en de stedelijke vernieuwing. In hoofdstuk 2 wordt aan de hand van een typering op hoofdlijnen van het gsb-beleid en het isv een onderscheid gemaakt naar ontwikkelingsplannen gebaseerd op een gsb- invalshoek, getypeerd als integraal met een tijdshorizon. En naar een isv-invalshoek getypeerd als een schaa sprong. Als analyse van de recente praktijk kan ik met die typering wel uit de voeten. Maar als het aan mij ligt, en datzelfde geldt voor college Van Boxtel, zullen het gsb-beleid en het isv in de af te sluiten gsb-convenanten zoveel mogelijk op één leest geschoeid zijn. Het syntheserapport refereert daar ook aan.

Aan dat zwaluwstaarten wordt momenteel hard gewerkt. En als actieve participanten in het opstellen van de doorstartconvenanten heeft u ook daar goed zicht op. Op één leest schoeien wil echter nog niet zeggen dat het gsb en het isv identiek zijn. En dat zou bij de 25 gemeenten gemakkelijker zijn. Maar het isv zal niet uitsluitend gaan over de G25.

Ook andere gemeenten zullen in dat verband in de prijzen vallen. Verder wil ik benadrukken (en daarover heb ik ook contact gehad met mijn collega Van Boxtel) dat het isv de komende tijd wel zo zijn eigen dynamiek zal kennen de komende tijd. Daar moet een wet voor komen. Dat wetsvoorstel zal voor de zomer van 1999 aan de Tweede Kamer aangeboden kunnen worden. Maar dat betekent tegelijkertijd dat het een illusie is om te denken dat er bijvoorbeeld in de doorstartconvenanten op dat wetsvoorstel vooruit zal worden gelopen. Dat is niet aan de orde. Wat wel aan de orde is, is dat

er in procedurele zin naar dat isv verwezen kan worden.

Veranderingen kunnen niet op één niet op één namiddag tot stand worden gebracht. Het gaat om procedurevoorschriften, maar ook om inhoud. Vanuit het rijk worden een aantal duidelijke criteria aangegeven waaraan de investeringsvisies moeten voldoen. En dat is wat mij betreft ook heel duidelijk zo, dat er afgerekend wordt op resultaat. Dit is geen oefening in vrijblijvendheid. Het gaat wat mij betreft niet alleen om de woonfunctie.

Ik wil geen herhaling van de oude stadsvernieuwingsfouten. Het gaat nadrukkelijk ook om een integrale aanpak in de richting van werk en in de richting van een aantal sociale aspecten. En als we in de loop van de komende jaren moeten concluderen dat bijvoorbeeld die integratie naar de ontwikkeling van de economie en werkgelegenheid -en ik realiseer mij best dat dit zich soms op een hoger schaalniveau dan het wijkniveau voltrekt- maar als we dit onvoldoende hebben kunnen integreren in het totale proces, dan moet op voorhand gesteld worden dat de operatie is mislukt. En ik vind dat dat risico niet gelopen mag worden. Dus dat zal voor de rijksoverheid een belangrijk toetspunt worden bij de beoordeling van de plannen.

Het syntheserapport geeft in het slothoofdstuk aan dat wijkontwikkelingsplannen nog niet zonder meer beschouwd kunnen worden als integrale ontwikkelingsprogramma's : gsb of isv. De optelsom van alle wijkontwikkelingsplannen levert nog geen integrale stadsvisie op.

Daar komt meer bij kijken. Daarbij kan natuurlijk wel van de in dit traject opgedane ervaring gebruik worden gemaakt.

De pilots en het syntheserapport laten zien dat het opstellen van wijkontwikkelingsplannen geen fluitje van een cent is. Dat geldt wat mij betreft nog meer voor het opstellen van investeringsvisies in het kader van het isv, danwel stadsvisies en ontwikkelingsprogramma's voor het gsb.

Het is niet de bedoeling dat we maar wat laten aanmodderen. Ook het rijk heeft er belang bij dat er goede en werkbare visies tot stand komen.

Als hulpmiddel bij het opstellen van investeringsvisies (isv) denk ik aan de volgende handreikingen. Aan beide wordt op dit moment nog volop gewerkt, dus ik kan op dit moment nog niet in detail treden. Aan de ene kant wil ik een VROM-kader isv waarin duidelijk is aangegeven aan welke procesvereisten de investeringsvisies isv moeten voldoen. En welke inhoudelijke criteria -en daar heb ik zojuist iets over gezegd- zullen worden gehanteerd bij de beoordeling van die investeringsvisies. Op die manier krijgt u van tevoren een duidelijk procedureel en inhoudelijk kader aangereikt en worden de toetsingsmarges voor VROM en de provincies vooraf helder afgebakend. Daarnaast staat mij een zeer praktische handreiking voor ogen gericht op hoe maak ik een investeringsvisie. Dat zal geen blauwdruk zijn, die overal kan worden toegepast. Maar eerder een handzaam pakket van wenken en tips. Ik wil u bedanken voor het rapport.

Ik ga ervan uit dat wij in het kader van isv dan wel in het kader van het gsb-beleid de komende tijd frequent en succesvol met elkaar in gesprek zullen blijven voor de revitalisering van onze steden. Dat zal zowel op gemeentelijk als op rijksniveau de nodige vaardigheid vergen om die zaak zo goed mogelijk in elkaar te schuiven met zo weinig mogelijk bureaucratie. Ik realiseer me dat als je praat over visies en programma's dat dat bijna haaks op elkaar lijkt te staan, maar het moet mogelijk zijn om via een heldere bestuurlijke procedure, via heldere criteria vooraf om de papierwinkel zo klein mogelijk te laten zijn. Ik wens u en onszelf daar de komende maanden veel succes mee.

11 Deelnemerslijst

Gemeente Almelo

- de heer A. Sjoers
wijkwethouder Noord-West
- de heer M.J.J. Weering
coördinator wijkaanpak
- mevrouw M.A.D. van den Bergh
manager woningbeheer woningstichting Beter Wonen
- de heer B. van Loon
directeur Welzijnsstichting Almelo

Gemeente Breda

- de heer J. de Hoogh
hoofd afdeling Districtsbeheer
- de heer Rijninga
directeur Woonstichting St. Joseph

Gemeente Deventer

- mevrouw H. Bos-Oonk
wethouder coördinator Bestuurlijke Vernieuwing, Wonen inclusief
wijkontwikkeling
- de heer P. Waltmann
directeur Rentré Wonen; voorzitter directeurenoverleg woningcorporaties
- de heer M. Schuttert
hoofd afdeling wijkaanpak
- mevrouw B. van Kerkoerle
coördinator WOP's
- de heer B. Doornebos
directeur Woonunie/raadslid
- mevrouw Frankie Lansink
beleidsondersteuning WOP's

Gemeente Dordrecht

- de heer H. Visser
contactpersoon wijkontwikkeling Bouwen en Wonen
- mevrouw T. van Biemen
beleidsmedewerker gemeente Dordrecht
- de heer R. van der Vlies
beleidsmedewerker corporatie "Progrez"
- mevrouw M. Elzinga
stichting Woondrecht

Gemeente Eindhoven

- de heer R. Bun
wethouder Grotestedenbeleid, Volkshuisvesting en Verkeer
- mevrouw K. Koning
wijkprojectleider Grotestedenbeleid

Gemeente Enschede

- de heer B. ter Horst
stadsdeelcoördinator Zuid
- de heer H. Smies
stadsdeelcoördinator Oost

Gemeente Groningen

- de heer W. Smink
wethouder Ruimtelijke Ordening, Volkshuisvesting, Wijkvernieuwing,
Grondzaken en Grotestedenbeleid
- de heer M. ten Berge
directeur Woningstichting Domein
- de heer P. Westra
coördinator Grotestedenbeleid

Gemeente Heerlen

- mevrouw van de Mee

Gemeente Helmond

- de heer drs. E. Heslen
wethouder stedelijk beheer & volkshuisvesting
- de heer ir. N. op de Laak
directeur dienst stedelijk beheer
- de heer N. Dijkhuizen
interim-directeur woningbouwvereniging De Hoop

Gemeente Leeuwarden

- de heer P. van Wees
wijkmanager

Gemeente Nijmegen

- dhr. A. Clijssen
directeur dienst Educatie en Welzijn
- dhr. G. van Hagen
stadsdeelcoördinator

Gemeente Tilburg

- de heer R. van Gurp
wethouder Volkshuisvesting, Milieu, Integratie Wijkzaken
- de heer A. Latijnhouwers
gebiedsmanager Tilburg Noord
- de heer A. Derix
projectleider Tilburg Noord
- de heer G. Hensing
adviseur bestuurszaken en managementondersteuning
- mevrouw A. van Hest
afdeling communicatie/wijkzaken

Gemeente Zwolle

- de heer R. v.d. Linden
senior wijkcoördinator
- de heer ing. R. Rijnhart
adjunct directeur huurontwikkeling en beheer SWZ
- de heer H. Koene
beleidsmedewerker volkshuisvesting

Ministerie VROM

- de heer J.W. Remkes
staatssecretaris VROM
- mevrouw G. Segond
inspectie Utrecht
- de heer R. Vos
begeleidingscommissie Wijkontwikkelingsplan/ Beleidsadviseur Stad/
Grotestedenbeleid
- de heer H. Klaren
clustermanager Investeren in de stad
- mevrouw G. Westerman
adviseur inspectie Zuid Holland

Ministerie BZK

- mevrouw M.D. van de Ridder
Grotestedenbeleid

Ministerie VWS

- de heer P. Meijer
projectleider directie sociaal beleid/ coördinator Grotestedenbeleid

Provincie Zuid Holland

- de heer H. Wolters
- de heer A. van Reeken

RIGO Research en Advies BV

- de heer W. Rohde
- de heer J. van Iersel

Van Dijk Van Soomeren en Partners BV

- de heer P. van Soomeren
directeur Van Dijk Van Soomeren en Partners BV
- de heer van der Gugten
sectorcoördinator Stedelijk Ontwerp & Beheer
- mevrouw G. de Poorter
onderzoeker

Provincie Zuid Holland

- de heer H. Wolters
- de heer A. van Reeken

Gemeente Leiden

- de heer Tj. van Rij
wethouder Ruimtelijke Ordening, Wonen en Verkeer
- de heer J. Laurier
wethouder Werk, Sociale Zaken, Wijkbeheer en Stedelijk Beheer
- de heer H. Baaijens
wethouder Onderwijs, Veiligheid, Zorg en Emancipatie
incl. Grotestedenbeleid
- de heer H. Kruijt
wethouder Economische zaken, Financiën en Welzijn
- de heer K. de Vries
secretaris gemeente Leiden
- de heer W. van der Hoeven
directeur dienst Bouwen en Wonen
- de heer P. Peters
directeur dienst Milieu en Beheer

- mevrouw L. Schepman
directeur dienst Cultuur en Educatie
- de heer S. van Rijn
projectleider Wijkontwikkelingsplan Leiden Noord
- de heer H. de Korte
voormalig communicatie-medewerker Wijkontwikkelingsplan Leiden Noord
- de heer R. Stokkel
actieplancoördinator Van Wijkbeheer naar Wijkontwikkeling
- mevrouw C. Gerritsma
actieplancoördinator Van Wijkbeheer naar Wijkontwikkeling
- mevrouw T. Klever
stedelijk coördinator Grotestedenbeleid
- mevrouw L. Peters
voorzitter wijkgroep sociale vernieuwing Leiden Noord
- de heer R. Slavenburg
dienst Bouwen en Wonen/Stedenbouw
- mevrouw C. Schippers
dienst Cultuur en Educatie
- de heer J. Beemer
dienst Bouwen en Wonen/Wonen
- de heer J. Landkroon
dienst Bouwen en Wonen/Wonen
- de heer A. Wijnen
dienst Bouwen en Wonen/Stedenbouw
- de heer C. Smit
dienst Milieu en Beheer/sector Ondersteuning
- de heer B. Groeneweg
bewoner Leiden Noord
- de heer C. Vrouwe
hoofd beheer woningbouwvereniging Ons Doel
- de heer C. Noort
directeur Woningbouwvereniging Zijl en Vliet
- de heer Barnhoorn
woningbouwvereniging Zijl en Vliet
- de heer. A. Kuijt
Politie Hollands Midden/district Leiden-Voorschoten
- mevrouw van Denzen
Leidse Welzijnsorganisatie